

UNIKA SAĞLIK BİLİMLERİ DERGİSİ

UNIKA JOURNAL OF HEALTH SCIENCES

UNİKA Sağlık Bilimleri Dergisi ikinci yılında yayımlanan dördüncü sayısı ile başladığı akademik hayatını sürdürmektedir. Bu yeni sayı ile bilim dünyasına sunulan akademik faaliyetlerden dolayı, dinamik ekibimiz ve yazarlar olarak büyük bir mutluluk ve heyecan duymaktayız.

Bilimsel dergilerde yayımlanan tüm akademik faaliyetler oldukça değerlidir, ancak bu özgün makalelerin bilim camiasında atıf alması yayımlandığı derginin de ulusal ve uluslararası kabul gören indeksler tarafından taranmasına bağlı olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

UNİKA Sağlık Bilimleri Dergisi yayım hayatını kararlılıkla sürdüren, yurt dışından da özgün makale kabul eden ulusal hakemli bir dergidir. Dergimiz başlamış olduğu bu uzun soluklu yarışta, ilerleyen zamanlarda ulusal ve uluslararası indekslere girme konusunda son derece kararlı ve titiz bir şekilde çalışmalarını sürdürmektedir.

UNİKA Sağlık Bilimleri Dergisinin okurlarıyla buluşmasına kadar geçen aşamalarda birçok akademisyen arkadaşımızın katkısı olmaktadır. Tüm emeği geçenlere ayrı ayrı şükranlarımı sunuyorum. Yayım hayatına başlayıp bunu sürdürmemiz konusunda bizleri her zaman destekleyen Sayın Rektörümüz Prof. Dr. Refik POLAT olmak üzere, destek veren herkese teşekkür ederim.

Sağlık alanında ulusal hakemli bilimsel dergimizi beğenerek takip etmenizi umarak, sağlık ve mutluluklar dilerim.

Prof. Dr. Mehmet ÖZDEMİR
Baş Editör

Cilt/Volume:2

Sayı/Issue:1

Yıl/Year:2022

ISSN: 2757-6817

<http://unikasaglik.karabuk.edu.tr/>

İçindekiler / Contents

Araştırma

Bahçede Uygulanan Fen Etkinliklerinin Okul Öncesi Çocukların Bilim Öğrenmeleri Üzerine Etkisi

Investigation of the Impact on the Science Learning of Preschool Children of Science Activities Applied in the Garden

Arzu ÖZYÜREK, Ayşe GÖKÇE, Şevval KÖSELER, Yasemin ÜSTÜNBAŞ.....201-212

Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi (2011-2021): Sistemik Derleme

Investigation of Postgraduate Thesis in The Field of Child Health and Diseases Nursing (2011-2021): Systematic Review

Özlem ÖZTÜRK ŞAHİN, Yeliz TAŞDELEN, Kübra ILGAZ, Hilal KAYMAKÇI, Esra TURPÇU.....213-227

Olgu Sunumu

On Yedi Yaşında Bir Ergene Yönelik Cinsel Saldırı Sonrası Gelişen Epizodik Aurasız Migren Olgusu

A Case of Episodic Migraine Without Aura Developed After Sexual Attack to a Seventeen Years Old Adolescent

Ozan KAYAR, Gülen Güler AKSU, Safnaz DİLA TAVAS, Ahmet YILMAZ, Fevziye TOROS, Aynur ÖZGE.....228-233

Nörofibromatozis ve Ebelik Bakımı: Olgu Sunumu

Pregnancy and Neurofibromatosis: A Case Report

Mehtap ÇELİK, Öznur HAYAT ÖKTEM.....234-240

Derleme

Gebelikle İlişkili Aritmiler, Yönetimi ve Hemşirelik/Ebelik Yaklaşımı
Pregnancy-Related Arrhythmias, Management and Nursing/Midwifery Approach

Ayşe ÇUVADAR, Gökay TAYLAN.....241-247

Liderlik Yaklaşımlarının Sağlık Hizmetlerinde Kalite Üzerine Etkili Çalışan Davranışları ile İlişkisi
The Relationship of Leadership Approaches with Effective Employee Behaviors on Quality in Health Services

Tuğba GÜNGÖR, Ülkü POLAT.....248-257

Unika Sağlık Bilimleri Dergisi
Unika Journal of Health Sciences

Cilt/Volume:2

Sayı/Issue:1

Yıl/Year:2022

ISSN: 2757-6817

Bu Sayının Hakemleri / Referees of This Issue

Doç. Dr. Özlem ÖZTÜRK ŞAHİN, Karabük Üniversitesi

Doç. Dr. Aysel TOPAN, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Doç. Dr. Kamil TURAN, Karabük Üniversitesi

Doç. Dr. Fadime ÜSTÜNER TOP, Giresun Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba AYDIN YILDIRIM, Karabük Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Reyhan AYDIN DOĞAN, Karabük Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Neriman GÜDÜCÜ, İstinye Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Safiye AĞAPINAR ŞAHİN, Atatürk Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül OKSAY ŞAHİN, Karabük Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Özlem CANBOLAT, Gazi Üniversitesi

ISSN: 2757-6817

Unika Sağlık Bilimleri Dergisi
Unika Journal of Health Sciences

Araştırma Makalesi/Research Article

Bahçede Uygulanan Fen Etkinliklerinin Okul Öncesi Çocukların Bilim Öğrenmeleri Üzerine Etkisi

Investigation of the Impact on the Science Learning of Preschool Children of Science Activities Applied in the Garden

Arzu ÖZYÜREK¹, Ayşe GÖKÇE², Şevval KÖSELER³, Yasemin ÜSTÜNBAŞ⁴

Öz: Amaç: Çalışmada fen etkinliklerinin bahçede uygulanmasının okul öncesi çocukların bilim öğrenmeye yönelik ilgilerine etkisini belirlemek amaçlandı. Gereç ve Yöntem: Yarı deneysel olarak planlanan çalışmada, çalışma gurubunu okul öncesi eğitime devam eden ve beş yaşındaki 24 çocuk oluşturdu. Çocuklarla fen etkinlikleri, sekiz hafta süreyle haftada üç gün bahçede bilimsel süreç becerilerini destekleyici uygulamalı etkinlikler ve haftanın diğer iki günü belgesel izleme vb. etkinlikler olarak gerçekleştirildi. Verilerin toplanmasında Bilim Öğrenmeyi Değerlendirme Testi ön test ve son test olarak uygulandı. Bulgular: Çalışma sonucunda, okul öncesi çocukların bilim öğrenmeye ilişkin ön test ve son test puanları arasında olumlu düzeyde anlamlı fark ortaya çıktığı belirlenmiştir. Uygulanan eğitim programı sonrası çocukların bilimsel süreç becerileri artmıştır. Bilim öğrenme düzeyi, cinsiyete göre anlamlı bulunmamıştır. Sonuç: Fen etkinliklerinin bahçede uygulanması sonucunda okul öncesi çocukların bilimsel süreç becerilerine olumlu katkı sağlandığı belirlenmiştir. **Anahtar Kelimeler:** Bilimsel süreçler, Fen etkinlikleri, Okul öncesi dönem, Bahçe etkinlikleri.

Abstract: Objective: In this study, it was aimed to determine the effect of applying science activities at least once a week and in the garden on preschool children's interest in learning science. Methods: In the study, which was planned as quasi-experimental, the study group consisted of 24 five-year-old children attending pre-school education. Science activities with children, applied activities that support scientific process skills in the garden three days a week for eight weeks, and watching documentaries on the other etc. two days of the week carried out as activities. For data collection Science Learning Assessment Test was used to pre-test and post-test. Results: As a result of the study, it was determined that there was a positive significant difference between the pre-test and post-test scores of preschool children on learning science. After the education program, the scientific process skills of the children increased. Science learning level was not found to be significant according to gender. Conclusions: As a result of the application of science activities in the garden, it was determined that positive contributions were made to the scientific process skills of preschooler.

Keywords: Scientific processes, Science activities, Preschool period, Gardening activities.

¹Sorumlu yazar: Prof. Dr., Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0002-3083-7202, a.ozyurek@karabuk.edu.tr

Prof. Dr., Karabük University, Faculty of Health Sciences

²Çocuk Gelişimci, ORCID: 0000-0002-3197-1884

Child Development

³Çocuk Gelişimci, Özel Yenice Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, ORCID: 0000-0002-3197-1884

Child Development, Yenice Education and Rehabilitation Center

⁴Çocuk Gelişimci, Özel Beyaz Okyanus Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, ORCID: 0000-0001-6953-819X

Child Development, Beyaz Okyanus Education and Rehabilitation Center

Giriş

Erken çocukluk dönemindeki çocukların doğuştan gelen merakları onları gözlem ve keşifleri aracılığıyla merak ettikleri durumların cevaplarını bulmaya yönlendirir. Doğal merak duyguları nedeniyle, çocuklar genellikle doğuştan bilim insanları olarak adlandırılabilir. Okul öncesi eğitim kurumlarında yapılan fen etkinlikleri, çocukların merak duygularıyla öğrenmelerine ve keşfetmelerine olumlu katkı sağlayabilir. Okul öncesi dönemdeki çocukların gelişimlerinin desteklenebilmesi için, gelişim düzeylerine ve bireysel özelliklerine uygun ortamlar sağlamak önemlidir. Bu dönem çocuğunun doğuştan getirdiği merak duygusunu, etrafında olup bitenleri araştırma isteğini, karar verme ve problem çözme yeteneklerini en üst düzeye çıkarabilmelerini sağlamak için eğitim ortamları düzenlenmelidir. Fen etkinlikleri problem çözme (Akkaya, 2006), gözleme, keşfetme, araştırma ve genelleme yapma konularında çocukları yüreklendiren ve onların bilimsel bilgi edinmesine katkı sağlayan etkinliklerdir. Bu dönemde öğretmenin görevi çocukların yaş ve gelişim düzeylerine göre keşif yapabileceği, araştırabileceği ve meraklarını giderebileceği fen etkinlikleri planlamaktır (Gelman, Brenneman, Macdonald ve Román, 2009).

Bilim öğrenmek, pahalı ekipman ve karmaşık deneyler gerektirmez ve çocukların çevrelerindeki dünyayı öğrenme ihtiyaçlarına cevap verir (Mirzaie, Hamidi ve Anaraki, 2009). Okul öncesi eğitimde fen etkinlikleri, çocukların bilgiyi ezberlemelerine ya da doğru cevabı bulmalarına yönelik değil gözlem yapma ve meraklarını gidermek için keşfetme veya sorgulama gibi eylemleri içine alan dinamik bir yapı olarak düşünülmelidir. Fen etkinlikleri, fen bilimine ilişkin bilgilerin çocuğa aktarılmasını değil, çocuğun deneyimleyip keşfederek ve yaparak yaşayarak öğrenmesini hedefler. Fen bilgisinin ezberden aktarımı yerine çocuğun etkin katılımıyla daha kolay öğrenmesi sağlanacaktır. Çocuk bu yolla araştırma ve gözlem yapma gibi becerilerini geliştirecek ve kendisine sağlam bilimsel temellere oluşturacak bilimsel düşünceyi öğrenecektir (Gelman vd., 2009).

French ve Nelson'a (1996), göre küçük çocuklar, dilsel girdiden ziyade, kişisel deneyimlerinden en iyi şekilde öğrenen aktif, kendi kendine motive olmuş öğrencilerdir (Mirzaie vd., 2009). Eliason ve Jenkins'e (2003), göre "sciencing" yani bilimsel (fen ile ilgili) çalışmalar, çocukların doğal merakını geliştirir ve yetişkinlik dönemindeki buluşlarına öncülük eder. Okul öncesi dönemde fen çalışmaları planlı (mutfak etkinlikleri, hayvan besleme, eritme, buharlaştırma ve donma vb. etkinlikler), plansız (doğal malzemeleri büyüteç ya da mikroskopla incelemek, çeşitli nesnelere ölçmek vb.) ve spontane (sınıfa giren beklenmedik bir hayvan, hava durumundaki ani değişimler vb. fırsat eğitimleri) olarak üç kategoride ele alınabilir (Gelman

vd., 2009). Okul öncesi dönemde fen eğitiminde kavram haritası, deney, inceleme, gezi, gözlem, proje çalışmaları, analogi, drama, Türkçe (Akman vd., 2014), bitki yetiştirme veya sınıfa konuk çağırma gibi yöntemlerden yararlanılabilir (MEB, 2013). Fen etkinlikleri uygulama alanları da çocukların fen ve bilime yönelik ilgileri üzerinde etkili olabilir.

Fen etkinlikleriyle yakından ilişkili olan doğa, çocukların gelişimine olumlu katkı sunar. Doğa sevgisi ve olumlu yönde çevre tutumu geliştirilmesi için erken çocukluk dönemi kritik bir önem taşır. Çocukların, erken çocukluk dönemlerinden itibaren düzenli olarak doğada zaman geçirmelerine ve hayvan sevgisi geliştirmelerine fırsat verilmesi, çevre konusunda duyarlı bireyler yetiştirilmesi için hayati önem taşımaktadır (Alat, Akgümüş ve Cavalı, 2013). Kapalı mekânlarda doğadan uzak yaşayan çocuklar için doğa, ancak belgeselerde gördüklerinden ibaret kalır. Doğayla etkileşime girmeden büyüyen çocuklar doğaya çıktıklarında kendilerini rahatsız hisseder, doğaya ait her şeyden korkmaya başlar ve çevre sorunlarına duyarsızlaşır. Beyin erken çocukluk dönemi boyunca hızlı gelişmektedir ve çevresel etkilere daha açıktır (MEB, 2013). Bedensel, bilişsel, duyuşsal veya psikomotor tüm gelişim alanlarının desteklenmesinde, açık hava etkinliklerine yer verilmesinin ayrı bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

Okul öncesi dönemde çocuklar öncelikle doğrudan deneyim yoluyla bilgi edinir. Bunlara dayanarak deneyimler, fiziksel ve doğal dünyayla sık sık olumlu etkileşimler çocukların saygı geliştirmesine yardımcı olabilir ve doğal ortamda oynamanın sonucu ile doğal çevreye özen göstermek erken çocukluk döneminde etkili çevre eğitimi için bir temel sağlar. Çocuklar yaşamlarının ilk yıllarında doğayla ilgili deneyimler verilmeli, aksi takdirde bu tür tutumlar asla gelişmeyebilir (Kos, Superger ve Jerman, 2015).

Okul öncesi eğitim kurumlarında açık hava etkinliklerine düzenli yer verilmesi, çocuklara doğayla etkileşim fırsatı sunulması doğayı seven ve doğayı koruma yolunda çaba gösteren bireyler olarak yetişmelerine katkı sunacaktır. Açık hava etkinlikleri öğretmen ve öğrencinin kapalı ortamların kısıtlamalarından uzak özgürce etkileşime girmelerini sağlayan, bireyin hem kendisine ilişkin hem de sosyal, akademik ve çevreye ilişkin bilgi, beceri ve tutumlarının gelişmesi için çeşitli fırsatlar sunan öğrenme sürecidir. Açık hava etkinlikleri, çocuklar için deneye, keşfe, araştırmaya dayalı öğrenme ortamları sunar. Çocuklar tüm duyularına hitap eden bir çevrede doğayla iç içe özgürlüğün tadına vararak ve eğlenerek öğrenirler. Okul öncesi çocuklarının malzemeleri özgürce kullanmaları, onları yaratıcılığın en üst seviyesine çıkarmaktadır. Açık hava etkinlikleri ve doğada geçirilen zaman konsantrasyon, otonomi ve öz disiplin becerilerini geliştirir. Çocukların dil becerileri yanında çıkarsama, planlama, gözlem

yapma, fark etme, karar verme gibi yönetici bilişsel becerileri; koordinasyon, dayanıklılık, denge gibi motor becerileri doğayla etkileşim neticesinde daha iyi gelişir. İş birliği, dayanışma, uzlaşma, çatışma çözme becerilerinde artış görülür (Alat vd., 2013). Açık hava etkinliklerinde top, ip, tebeşir, hulahop, denge tahtası gibi yapılandırılmış materyaller gibi açık hava oyun materyallerinin kullanımına ek olarak doğanın çocuklara sunduğu farklı yapıdaki zeminler, tırmanma olanakları, denge için kullanılacak kütükler gibi materyal ve ortamlar da kullanılmalıdır. Doğal ortamlara giderek yürüyüş yapma, doğadaki canlı ve cansız varlıkları gözlemlenme, varlıkların değeri ve korunmasına yönelik bilgilendirme, keşifler ve icatlar yapma, koleksiyon yapma, fotoğraf çekme, büyüteç, pusula gibi basit araçları tanıma ve kullanma, doğal ve doğal olmayan malzemeleri inceleme açık hava etkinliklerine verilebilecek birkaç örnektir (MEB, 2013).

Erken yaşlarda fen ve doğa olaylarıyla ilgili düzenlenecek birçok etkinliğin somut materyallerle sunulması, bireyin çevresinde ve doğada gelişen olayları tanıması, ilişkileri algılaması, gözlem yapması, bilgileri yorumlaması ve bilimsel süreç becerilerini kazanması sağlanmaktadır. Bu nedenle okul öncesi dönemde fen etkinlikleriyle ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Çalışmalarda okul öncesi öğretmenlerinin fen ve doğa konuları öğretiminde kullandığı etkinlikler ve karşılaşılan sorunlar (Çınar, 2013; Karamustafaoğlu ve Kandaz, 2006), fen öğretimine yönelik görüşleri (Sağlam ve Aral, 2015) ve tutumları (Uğraş, Uğraş ve Çil, 2013), bilimsel süreç becerilerini kullanma düzeyleri (Kefi, Çeliköz ve Erişen, 2013), okul öncesi çocuklarda bilimsel süreç becerileri (Akman ve Kuru, 2017), okul öncesinde fen etkinlikleri (Güneş, 2018) konularında çalışmalar yapıldığı görülmüştür.

Açık havada yapılan etkinliklerin çocuklara yararları ortaya konmuş olsa da okul öncesi müfredat ve donanım eksikliği, öğretmenlerin açık hava eğitimiyle ilgili yetersizliği gibi nedenlerle açık hava etkinliklerine yeterince yer verilmediği görülmektedir (Alat vd., 2013). Oysa başta oyun etkinlikleri olmak üzere diğer etkinlikler için açık havanın olumlu etkileri açıktır. Fen eğitimi, çocukların araştırmaları esnasında bilimsel süreç becerilerini geliştirmeleri ve bununla birlikte bilime karşı olumlu tutum geliştirmelerini sağlamaktadır (Alabay, 2017). Fen eğitiminin açık alanda uygulanmasıyla da çocukların daha sağlıklı bir ortamda eğlenerek ve araştırarak öğrenmelerine katkı sağlayacağı söylenebilir. Açık havada uygulanan fen etkinlikleri, bilimi yaparak yaşayarak öğrenmelerini sağlayarak çocukların bilime yönelik olumlu tutum geliştirmelerine katkı sağlayabilir. Bu nedenle bu çalışmada, açık havada uygulanan fen etkinliklerinin çocukların bilimsel süreç becerilerine etkisini belirlemek

amaçlanmıştır. Ayrıca yapılan deneysel çalışmada elde edilen sonuçların cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği alt problemine cevap aranmıştır.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma ön test-son test, tek gruplu yarı deneysel çalışmadır. Araştırma, yapılan uygulamanın deney grubu üzerinde olası etki ve sonuçlarının ön test-son test puanları arasındaki fark incelenerek belirlenmesini amaçlamaktadır. Kontrol grubu olmadığından, yarı deneysel araştırma modelindedir (Kaptan, 1998).

Çalışma Grubu

Çalışma grubu tabakalı örneklem yöntemiyle belirlenmiş, 2019-2020 öğretim yılı ilk yarısında Karabük Üniversitesi Çocuk Gelişimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Demir Çocuk Uygulama Anaokuluna devam eden çocuklardan, 5 yaş grubundaki 10 kız ve 14 erkek çocuk olmak üzere toplam 24 çocuk çalışma grubunu oluşturmuştur. Çocukların okulda kalma süreleri ve dinlenme zamanı gibi günlük akışla ilgili nedenlerden dolayı, diğer yaş grupları çalışmaya dahil edilmemiştir.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında Bilim Öğrenmeyi Değerlendirme Testi (BÖDT) kullanılmıştır. Samarapungavan, Mantzicopoulos, Patrick ve French (2009), tarafından geliştirilen BÖDT (Science Learning Assessment) Yurt ve Ömeroğlu (2013), tarafından Türkçe uyarlanmıştır. Bilimsel Araştırma Süreçleri alt testi (BASAT) ve Yaşam Bilimleri alt testi (YBKAT) olmak üzere iki alt test ve 24 maddeden oluşmaktadır. Bilimsel Araştırma Süreçleri alt testi için Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayısı (α) .71, Yaşam Bilimleri alt testi için .70, toplam ölçek için ise .79 olarak belirlenmiştir. Testin değerlendirilmesinde yanlış yanıtlara ya da boş bırakılan maddelere "0" puan verilirken doğru yanıtlara "1" puan verilmektedir. Toplam test değerleri 0 ile 24 puanları arasında değişmektedir. Testten alınan puan arttıkça bilimsel süreç becerilerinin arttığı şeklinde yorumlanır (Yurt ve Ömeroğlu, 2013).

Çocukların tüm 5 yaş grubu sınıfında olup çalışmanın alt problemleri doğrultusunda yalnızca cinsiyet değişkeni dikkate alınmış, diğer demografik değişkenler dikkate alınmamıştır. Bu durum çalışmanın sınırlılığı olarak değerlendirilebilir.

İşlem

Veri toplama aracı, deney grubundaki çocuklara ön test olarak uygulanmıştır. Ön test sonrası çocuklarla haftada üç gün bilimsel süreç becerilerini destekleyici uygulamalı etkinlikler,

diğer iki gün ise belgesel izleme vb. etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Toplam 24 adet fen etkinliği 8 hafta boyunca açık havada uygulanmış, 16 adet belgesel ise sınıf ortamında izletilmiştir.

Tablo 1: Uygulama Şeması

Pazartesi	Salı	Çarşamba	Perşembe	Cuma
Uygulamalı Etkinlikler	Belgesel İzleme	Uygulamalı Etkinlikler	Belgesel İzleme	Uygulamalı Etkinlikler

Uygulama sonrası veri toplama aracı son test olarak yeniden uygulanmıştır. Testler bireysel olarak yapılmıştır, her çocuk için uygulama ortalama 15 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde, çalışma grubunda yer alan çocukların sayısının az olması ve normal dağılımı uygun olmaması nedeniyle, ön test ve son test puanları arasında fark olup olmadığını saptamak için Mann Whitney U Testi kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, çalışma grubunun BÖDT göre puanlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Tablo 1’de çalışma grubunun BÖDT ön test puanları betimsel analiz sonuçları verilmiştir.

Tablo 2: BÖDT Ön Test Puanları Betimsel Analiz Sonuçları

	N	$\bar{x}$	S	Min.	Max.
BASAT	24	0,52	0,15	0,22	0,89
YBKAT	24	0,48	0,14	0,27	0,80

Tablo 1’e göre çalışma grubunun BASAT ön test puan ortalamaları ($\bar{x}$ =0,52) YBKAT puan ortalamalarından ($\bar{x}$ =0,48) daha yüksektir. Buna göre, çalışma başlangıcında çocukların BASAT alt boyut puanlarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 2’de çalışma grubunun BÖDT son test puanları betimsel analiz sonuçları verilmiştir.

Tablo 3: BÖDT Son Test Puanları Betimsel Analiz Sonuçları

	N	$\bar{x}$	S	Min.	Max.
BASAT	24	0,76	1,49	0,33	1,00
YBKAT	24	0,84	0,11	0,53	0,93

Tablo 2’ye göre çalışma grubunun BASAT son test puan ortalamaları ($\bar{x}$ =0,76) YBKAT puan ortalamalarından ($\bar{x}$ =0,84) daha düşüktür. Buna göre, son test puanları dikkate alındığında çocukların YBKAT alt boyut puanlarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 3'te çalışma grubunun BÖDT alt boyutları ön test- son test puanları t-Testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4: BÖDT Ön Test- Son Test Puanları t-Testi Sonuçları

		$\bar{x}$	S	t	p
BASAT	Ön Test	0,52	1,15	-5,386	0,000*
	Son Test	0,76	1,49		
YBKAT	Ön Test	0,48	0,14	-7,988	0,000*
	Son Test	0,84	0,11		

*p<0,001

Tablo 3'e göre çalışma grubunun BÖDT ön test puan ortalamaları ile son test puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık vardır (p<0,001). Buna göre, açık havada yapılan fen etkinliklerinin, çocukların bilimi öğrenme düzeyini anlamlı düzeyde etkilediği söylenebilir.

Tablo 4'te çalışma grubunun cinsiyete göre BÖDT alt boyutları ön test- son test analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 5: Cinsiyete Göre BÖDT Ön Test- Son Test Puanları t Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	S	t	p
BASAT ön test	Erkek	14	0,56	0,18	1,332	0,196
	Kız	10	0,47	0,10		
BASAT son test	Erkek	14	0,79	0,12	0,971	0,342
	Kız	10	0,73	0,18		
YBKAT ön test	Erkek	14	0,46	0,13	-0,785	0,441
	Kız	10	0,51	0,15		
YBKAT son test	Erkek	14	0,83	0,12	-0,711	0,485
	Kız	10	0,86	0,09		

Tablo 4'e göre çalışma grubunun BASAT ve YBKAT ön test ve son test puan ortalamaları kız ve erkek çocukların puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık yoktur (p>0,05). Buna göre, cinsiyetin bilimi öğrenme düzeylerini anlamlı düzeyde etkilemediği söylenebilir.

Tartışma

Okul öncesi dönem çocukların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden hızlı gelişimlerini desteklemek ve öğrenmelerine katkıda bulunmak amaçlanmaktadır. Bu dönemde yapılacak eğitim çocukların bilişsel süreçlerini ve bilimsel düşünme becerilerini etkilemektedir. Bu sebeple okul öncesi dönemde öğretmenlerin günlük akışta bu bilişsel süreç ve bilimsel düşünme becerilerini destekleyici ve geliştirici etkinliklere yer vermesi gerekmektedir. Okul öncesi dönemdeki 24 çocukla yürütülen bu çalışma, çocukların bilimsel süreç becerilerinin açık havada uygulanan fen etkinlikleri ile desteklenmesini içermektedir. Açık havada uygulanan fen

etkinlikleri öncesindeki test sonuçları ile etkinlikler sonrası yapılan test sonuçlarında anlamlı fark belirlenmiştir ve açık havada uygulanan fen etkinliklerinin çocukların bilim öğrenme süreçlerine olumlu katkısı ortaya konmuştur.

Ayvacı (2010), yaptığı çalışmada okul öncesi dönemindeki çocuklara etkinlikler planlayarak bilimsel süreçlerindeki gelişimleri gözlemlemiştir. Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden bir grup çocuğa ön test ve son test uygulanmış, etkinlikler yapılmış, mülakat ve gözlemler ile çalışma yürütülmüştür. Çalışma sonunda; çocukların bilimsel süreç becerilerini kullanma yeterliliklerinin uygun etkinliklerle geliştirilebileceği sonucuna varmıştır. Etkinliklerin açık havada uygulanmaması yönüyle bu çalışmadan farklılık gösterse de deneysel çalışmanın olumlu etkileri açısından çalışma bulgularını desteklediği söylenebilir.

Çalışmada, açık havada gerçekleştirilen fen etkinliklerinin cinsiyet fark etmeksizin çocukların bilimsel süreç becerilerini artırmada olumlu etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Okul bahçeleri doğru şekilde düzenlendiğinde bahçede oyun, spor ve eğitimsel faaliyetler yapılmasına yönelik ortam oluşmakta ve böylece çocukların birçok gelişim alanını desteklemek mümkün olmaktadır. Oysa Türkiye’de yürütülen eğitim programlarının çoğu sınıf içinde gerçekleşmektedir. Arabacı ve Çıtak (2017), yaptıkları çalışma sonucunda okul öncesi çocukların bahçede oyun oynamayı sevdiklerini ve ilgi gösterdiklerini ortaya koymuşlardır. Alat vd., (2013), okul öncesi öğretmenlerin açık havada yapılan etkinliklere karşı tutum, ilgi ve fikirlerini inceledikleri çalışma sonucunda okul öncesi dönem öğretmenlerinin açık havada etkinlik yapma fikrine karşı olumlu düşünce içinde olduklarını, ancak fiziksel şartların yetersiz olması, okul bahçesinde yapılacak etkinlikler için bahçe güvenliğinin yeterli olmaması ve velilerin olumsuz dönütleri ve birçok engelle karşılaşmaları nedeniyle açık havada yeterince etkinlik yapmadıklarını belirlemişlerdir. Bu çalışma sonucuna bakılarak açık havada planlanacak etkinliklerin çocuklarda merak duygusu ve etkinliğe katılma isteği uyandıracığı, öğretmenlerin yaşadığı sorunları aşma yöntemleri için örnek olacağı düşünülebilir.

Akman ve Kuru (2017), yaptıkları araştırmada, okul öncesine giden öğrencilerin bilimsel süreç becerileri incelemiş ve farklı değişkenler açısından karşılaştırmıştır. Araştırma sonucunda çocukların öğrendikleri bilimsel süreç becerileri yaşlarına bağlı olarak arttığı, cinsiyetlerine göre ise değişiklik göstermediği görülmüştür. Kurum anaokuluna devam eden öğrencilerin bilimsel süreç becerileri diğer okullara göre yüksek olduğu saptanmıştır. Okul öncesi öğretmenlerinin hizmette çalışma süreleri ve fen etkinlik uygulama süreleri ile fen yeterlilikleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmüştür. Öğretmenlerin kendilerini yetersiz görmesi ve soyut etkinlikleri nasıl anlatacaklarını bilmemeleri etkili bir fen eğitimini

engellemektedir. Etkili bir öğretim yöntem ve teknikleri kullanılmaması, etkinlikler günlük yaşam ile bütünleştirilmemesi, çocukların etkin katılımı sağlanmaması bilimsel süreç becerilerinin gelişmemesine sebep olduğu düşünülebilir.

Uğraş, Uğraş ve Çil (2013), okul öncesi öğretmenlerinin fen eğitimine karşı tutumlarında ve fen etkinliklerine ilişkin yeterliliklerinde görev yaptıkları bölgelere ve mesleki deneyimlerine göre farklılık olup olmadığı araştırmıştır. Okul öncesi öğretmenlerinin fen eğitimine karşı tutumlarının iyi olduğu ve görev yaptıkları bölgelere göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki deneyimlerine göre fen eğitimine karşı tutumlarının iyi olduğunu söylememiz mümkündür. Mesleki deneyimlerinin fen eğitimine karşı tutumları arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonucuna göre anlamlı bir farklılık oluşmadığı tespit edilmiştir.

Güneş (2018), bu çalışmada yer verdiği son beş yıla ait (2013-2017) araştırmaların katılımcı grupları incelendiğinde, genellikle ve dengeli sayılabilecek şekilde; çocuklar, öğretmenler ve aday öğretmenlerle yürütüldüğü görülmektedir. Özellikle çocuklarla yapılan araştırmaların okul öncesinde fen ve doğa eğitiminin değerlendirilmesine ve geliştirilmesine katkı sağlayacağı; bununla beraber çocukların fene, bilime ve bilimsel düşünceye olan eğilimlerinin ve tutumlarının belirlenmesi açısından da olumlu sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir.

Sağlam ve Aral (2015), okul öncesi öğretmenlerinin fen etkinlikleri ile ilgili farkındalıklarını tespit etmeye yönelik bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmada Ankara ve Antalya il merkezinde anasınıfı ve bağımsız anaokulunda görev yapan 30 okul öncesi öğretmeni çalışma grubunu oluşturmuştur. Çalışma grubu; okul öncesi öğretmenliği bölümü mezunu 30 yaşından küçük ve beş yıldan az deneyime sahip öğretmenler kadın öğretmenlerden oluşmuştur. Çalışma grubundaki öğretmenler iki ayrı bölümden oluşan bir form doldurarak okul öncesi eğitimde fen etkinlikleri hakkındaki görüşleri hakkında bilgi toplanmaya çalışılmıştır. Çalışma sonunda çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin okul öncesi eğitimde fen etkinliklerine karşı farkındalıklarının yüksek olduğu ancak bu konuda lisans eğitimi dışında fen etkinliklerine yönelik bir eğitim almadıkları ve buna karşın çocuklara gerçek yaşam deneyimleri ve yaparak yaşayarak öğrenme fırsatı sundukları belirlenmiştir. Bu çalışma ile okul öncesi dönemde bilimsel süreç becerilerinde ilerleme sağlanması ve okul öncesi dönem itibarıyla çocuklarda fen etkinliklerine ve dolayısıyla doğaya olan ilgilerini artırmada okul öncesi öğretmenlerinin fen etkinliklerine olan farkındalıklarının ve ilgilerinin etkili olacağı anlaşılmıştır.

Büyüktaşkapu, Çeliköz ve Akman'ın (2012), yaptıkları çalışmada okul öncesi eğitim öğretmenlerinin temel bilimsel süreç becerilerini kullanım düzeylerini ölçmeyi amaçlamıştır. Çalışma grubunu İzmir ili "Aliağa Menemen, Foça" ilçelerinde MEB'e bağlı okullarda görevli 35 okul öncesi öğretmeni oluşturmuştur. Çalışma verilerin elde edilmesinde "Öğretmen Mesleki Gelişim Formu, Fen Etkinliği Örneği Formu ve Öz değerlendirme Formu" kullanılmış ve çalışma sonunda çalışma grubundaki öğretmenlerin "temel bilimsel süreç becerileri" düşük olarak saptanmıştır. Bu çalışmada okul öncesi öğretmenlerinin temel bilimsel süreç becerilerinin düşük düzeyde olması nedeniyle çocuklarda da düşük düzeyde bilimsel süreç becerilerinin gözlemlenebileceği söylenebilir.

Kos, Superger ve Jerman (2015), tarafından yapılan araştırmada, açık havada, erken biliminin öğrenmeye etkisi incelenmek için okul öncesi dönemde ağaçlar hakkında bilgilerin öğrenilmesi için yapraklara isim verme, kozalaklara isim verme ve meyveleri isimlendirme ve eşleştirmeler gibi deneyler yapılmıştır. Doğal ortamda öğrenimin diğer yöntemlerden daha iyi olduğunu kanıtlama amacı güdülmüş ve araştırmada çocukların tüm duyularını kullanması ve gözlem becerilerinin gelişmesi hedeflenmiştir. Yarı deneysel çalışma yapılmıştır. Bunun sonucunda doğal ortamın en iyi öğretim yeri olduğunu ve isim verme işleminin etkili bir yol olduğunu çıkarabiliriz. Deneyden önce, çocukların ağaç konusundaki bilgileri her iki grupta da zayıftır. Deney sonrasında, deney ve kontrol grubu arasında deney grubu lehine anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Yine Kos, Jerman, Anžlovar ve Torkar (2016), tarafından yapılan çalışmada, 5-6 yaş grubu çocuklara verilen çevre eğitiminin çocukların çevre yanlısı bilgi ve davranışlarına katkı sağlandığı saptanmıştır. Çalışmada, deneysel öğrenmenin çocuklar üzerindeki olumlu etkileri vurgulanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak; okul öncesi dönem çocuklarının bilimsel süreç becerilerinin açık havada uygulanan fen etkinlikleri ile geliştirilebileceği belirlenmiştir. Okul öncesi dönem çocuklarının bilimsel süreç becerilerinin, açık havada fen etkinlikleri uygulanması öncesinde yapılan BÖDT test puanlarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Okul öncesi dönem çocuklarının bilimsel süreç becerilerinin açık havada uygulanan fen etkinlikleri sonucunda BASAT alt testinin ön test ve son test ve YBKAT alt testinin ön test ve son test puanları arasında anlamlı düzeyde artış belirlenmiştir. Açık havada uygulanan fen etkinliklerinin, cinsiyet fark etmeksizin okul öncesi dönem çocuklarının bilimsel süreç becerilerini anlamlı düzeyde etkilediği belirlenmiştir.

Ülkemizde okul öncesi dönem çocuklarının eğitimine verilen önem bilinmektedir. Buna bağlı olarak çocukların tüm gelişim alanlarına katkıda bulunmak yanında bilime yönelik

ilgilerini artırmak, bilimsel düşünme becerilerini olumlu yönde destekleyebilmek için fen etkinliklerinden yararlanılabilir. Açık havanın olumlu etkileri de dikkate alındığında fen etkinliklerinin açık havada uygulanmasının, okul öncesi dönem çocukların bilimsel süreç becerilerine katkısının daha üst düzeyde olacağı söylenebilir. Bu bağlamda, okul öncesi dönem çocuklarla ilgi ve merak uyandıran fen etkinliklerine yer verilmesi, bu etkinlerin çocuk daha aktif katılımına fırsat sunan açık havada uygulanması önerilebilir. Çalışma yarı deneysel olarak yürütülmüştür, kontrol grubunun da olduğu çalışmalar planlanıp uygulanabilir. Çalışmanın etkilerinin geniş çaplı araştırılması benzer bir çalışmada farklı yaş grupları ve farklı illerden çocukların katılmasıyla sağlanabilir. Çocukların bilimsel süreç becerilerine aile katılımının etkilerinin incelendiği benzer çalışmalar yapılabilir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Yazar Katkıları: Yazarların katkı oranı eşit olarak bildirilmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: İç/Dış bağımsız.

Kaynaklar

- Alabay, E. (2017). Okul öncesi öğretmenlerinin fen etkinliklerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 1-25.
- Alat, Z., Akgümüş, Ö., & Cavalı, D. (2013). Okul öncesi eğitimde açık hava etkinliklerine yönelik öğretmen tutum ve uygulamaları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(3), 47-62. <https://doi.org/10.17860/efd.49967>.
- Akkaya, S. (2006). *Okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanan fen ve doğa etkinliklerinin çocukların problem çözme becerilerine etkisi konusunda öğretmen görüşleri* (Yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi.
- Akman, B., Alabay, E., Güler Yıldız, T., Önkol, L., Uyanık Balat, G., Veziroğlu Çelik, M., ..., Yoleri, S. (2010). *Okul Öncesi Dönemde Fen Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Akman, B., & Kuru, N. (2017) Okul öncesi dönem çocuklarının bilimsel süreç becerilerinin öğretmen ve çocuk değişkenleri açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 42(190), 269-279. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2017.6433>
- Arabacı, N., & Çıtak, Ş. (2017). Okul öncesi dönemdeki çocukların “oyun” ve “açık alan (bahçe)” etkinlikleri ile ilgili görüşlerinin incelenmesi ve örnek bir bahçe düzenleme çalışması. *Mediterranean Journal of Educational Research*, 11(21), 28-43.
- Ayvacı, H. Ş. (2010). Okul öncesi dönem çocuklarının bilimsel süreç becerilerini kullanma yeterliliklerini geliştirmeye yönelik pilot bir çalışma. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 4(2), 1-24.
- Büyüктаşkapu, S., Çeliköz, N., & Akman, B. (2012). Yapılandırmacı bilim eğitimi programı'nın 6 yaş çocuklarının bilimsel süreç becerilerine etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 37(165), 275-292.
- Çınar, S. (2013). Okul öncesi öğretmenlerinin fen-teknoloji-toplum-çevre hakkındaki görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 716-731.
- Gelman, R., Brenneman, K., Macdonald, G., & Román, M. (2009). *Preschool Pathways to Science (PrePS [TM]): Facilitating Scientific Ways of Thinking, Talking, Doing, and Understanding*. Baltimore: Brookes Publishing Company.
- Güneş, G. (2018). Okul öncesi fen ve doğa eğitimi araştırmalarına ilişkin bir tarama çalışması: Türkiye örneği. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 33-67. <https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.196720182150>.
- Karamustafaoğlu, S., & Kandaz, U. (2006). Okul öncesi eğitimde fen etkinliklerinde kullanılan öğretim yöntemleri ve karşılaşılan güçlükler. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 65-81.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. Ankara: Bilim Kitap.
- Kefi, S., Çeliköz, N., & Erişen, Y. (2013). Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin temel bilimsel süreç becerilerini kullanım düzeyleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 1938-1953.

- Kos, M. Jerman, J., Anžlovar, U., & Torkar, G. (2016). Preschool children's understanding of pro-environmental behaviours: Is it too hard for them?. *International Journal Of Environmental & Science Education*, 11(12), 5554-5572.
- Kos, M., Superger, B., & Jerman, J. (2015). Early science outdoors: learning about trees in the preschool period. *Problems of Education in the 21st Century*, 64, 73-88. <https://doi.org/10.33225/pec/15.64.24>.
- MEB. (2013). *MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Okul Öncesi Eğitimi Programı*. Ankara.
- Mirzaie, R. A., Hamidi, F., & Anaraki, A. (2009). A study on the effect of science activities on fostering creativity in preschool children. *Journal of Turkish Science Education*, 6(3), 81-90.
- Sağlam, M., & Aral, N. (2015), Okul öncesi öğretmenlerinin fen etkinlikleri hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3), 87-102. <https://doi.org/10.17679/iuefd.16308213>
- Uğraş, H., Uğraş, M., & Çil, E. (2013). Okul öncesi öğretmenlerinin fen eğitimine karşı tutumlarının ve fen etkinliklerine ilişkin yeterliliklerinin incelenmesi. *Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 2(1), 44-50.
- Yurt, Ö., & Ömeroğlu, E. (2013). 60-72 aylık çocuklar için Bilim Öğrenmeyi Değerlendirme Testi'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Uluslararası Aile Çocuk Eğitimi Dergisi*, 1(2), 19-35.

ISSN: 2757-6817

Unika Sağlık Bilimleri Dergisi
Unika Journal of Health Sciences

Sistemik Derleme/ Systematic Review Article

Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi (2011-2021): Sistemik Derleme

Investigation of Postgraduate Thesis in The Field of Child Health and Diseases Nursing (2011-2021): Systematic Review

Özlem ÖZTÜRK ŞAHİN¹, Yeliz TAŞDELEN², Kübra ILGAZ³, Hilal KAYMAKÇI⁴, Esra TURPÇU⁵

Öz: Amaç: Bu sistemik derlemenin amacı, son 10 yılda çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği anabilim dalında hazırlanan lisansüstü tezlerin incelenmesidir. Gereç ve Yöntem: Çalışma, çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği anabilim dalında yapılan lisansüstü tezlerin taranması şeklinde 3-27 Kasım 2021 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Araştırma kapsamında 35 lisansüstü teze ulaşıldı. Bulgular: Çalışmada incelenen tezlerin %74,3'ünün (n=26) 2016-2021 yılları arasında yayınlandığı ve %60,0'nun (n=21) yüksek lisans tezi olduğu saptandı. Araştırma desenine göre incelendiğinde tezlerin %57,1'inin (n=20) tam deneysel tasarıma sahip olduğu, en çok ele alınan konunun %28,6 (n=10) oranı ile ağrı olduğu, en çok çalışılan örneklem grubunun ise %28,6 (n=10) adolesan grubu ile %22,9 (n=8) yenidoğan olduğu belirlendi. Çalışmada en çok tercih edilen ölçeklerin ağrı, anksiyete/kaygı ve yaşam kalitesini değerlendiren ölçekler olduğu saptandı. Sonuç: Bu sistemik derleme sonucunda çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanında yapılan lisansüstü tezlerde son yıllarda artış yaşandığı, daha sık deneysel araştırma deseninin tercih edildiği, adolesan ve yenidoğan yaş grubu ile tez çalışmalarının daha sık yapıldığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca lisansüstü tezlerde ağrı, anksiyete/kaygı ve yaşam kalitesi konularına yoğunluk olduğu görülmüştür. Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanındaki çalışmaların ve boşlukların belirlenmesinin akademik ilerlemede etkili olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocuk hemşireliği, Lisansüstü eğitim.

Abstract: Objective: This systematic review was made to examine the postgraduate theses prepared in the last ten years in the department of pediatric nursing. Material and Methods: The study was carried out between 3-27 November 2021 using scanning postgraduate theses containing the word "children's health and diseases nursing". According to the inclusion criteria of the research, 35 postgraduate theses were reached. Results: It was determined that 74.3% (n=26) of the theses examined in the study were published between 2016-2021, and 60.0% (n=21) were master's theses. When analyzed according to the research design, 57.1% (n=20) of the theses had an experimental design, the most discussed topic was pain with a rate of 28.6% (n=10), the most studied sample group was 28%, It was determined that 6 (n=10) adolescent group and 22.9% (n=8) were newborns. It was determined that the most preferred scales in the study were the scales assessing pain, anxiety/anxiety, and quality of life. Conclusion: As a result of this systematic review, it has been concluded that there has been an increase in postgraduate theses in the field of pediatric nursing, the experimental research design is preferred more frequently, and the thesis studies are performed more regularly with adolescent and newborn age groups. In addition, it has been observed that there is an emphasis on pain, anxiety/anxiety, and quality of life in postgraduate theses. It is thought that determining the studies and gaps in child health and diseases nursing will contribute to academic development.

Keywords: Child, Pediatric nursing, Graduate education.

¹Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0001-8781-3706, ozlem.ozturk@karabuk.edu.tr

Associate Prof., Karabük University, Faculty of Health Sciences

²Sorumlu yazar: Arş. Gör., Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0002-0444-3904, yeliztasdelen@karabuk.edu.tr

Res. Asst., Karabük University, Faculty of Health Sciences

³Hem., Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Hemşirelik Bilimi, ORCID: 0000-0003-1674-5130, kubrailgaz7878@gmail.com

Nurse, Karabük University, The Institute of Graduate Studies Nursing Science

⁴Hem., Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Hemşirelik Bilimi, ORCID: 0000-0001-7737-886X, hilal.kaymakci98@gmail.com

Nurse, Karabük University, The Institute of Graduate Studies Nursing Science

⁵Hem., Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Hemşirelik Bilimi, ORCID: 0000-0001-9475-2884, turpcuesra61@gmail.com

Nurse, Karabük University, The Institute of Graduate Studies Nursing Science

Giriş

Hemşirelik biliminde lisansüstü eğitim; alana özgü bilgi birikiminin genişlemesini, çalışma alanlarında güncel bilgilerin uygulanmasını, kanıta dayalı verilerin kullanılmasını, sorunların çözümünde bilimsel metotlara başvurulmasını ve hemşirelerin hasta bakımında analitik ve eleştirel düşünme ile liderlik rolünü üstlenmesini hedeflemektedir (Akdemir, Özdemir ve Akyar, 2011; Ergöl, 2011). Hemşirelik biliminin gelişmesi ve ilerlemesi adına hemşirelik lisans eğitiminin ardından lisansüstü eğitim programları uygulanmaktadır. Yüksek lisans eğitiminde amaç, hemşirenin bilgi ve beceri kazanması, edindiği bilgi ve beceriyi etik kurallara uygun şekilde uygulaması, hemşirelik bilimine araştırmalar yaparak katkı sağlaması ve edindiği bilgileri başkaları ile paylaşmasıdır. Doktora eğitiminin amacı ise bireyin bağımsız bir şekilde bilimsel araştırma yapabilmesini, elde ettiği araştırma sonuçlarını eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirebilmesini ve kullanmasını sağlamaktır. Ayrıca doktora eğitiminde kuram ve modele dayalı uygulamalar önem kazanır (Ardahan ve Özsoy, 2015). Mezuniyet sonrası eğitim hemşirelik mesleğinde 1968 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimi ile başlamıştır. Yüksek lisans programları arasında pediatri hemşireliği de bulunmaktadır. 1972 yılında ise Hacettepe Üniversitesi pediatri hemşireliği de olmak üzere birçok alanda doktora eğitimine başlamıştır (Akdemir vd., 2011; Bahçecik ve Alpar, 2009; Ergöl, 2011; Öncel ve Sümen, 2017).

Bilimsel çalışmalar, tüm alanlarda gelişmenin ve ilerlemenin gerekliliğidir. Kapsam ve nitelik açısından bakıldığında lisansüstü düzeyde yapılan tez çalışmaları bilimsel çalışmalar içerisinde ön plana çıkmaktadır. Bir bilim alanında yapılan yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarının nitelik ve niceliği, o bilim alanında bilimselleşme yolundaki ilerlemesinin ve gelişmişlik düzeyinin göstergesidir (Karaman ve Oksel, 2020). Hemşirelik alanları içerisinde çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği oldukça kapsamlı bir alandır ve birçok alt dala sahiptir. Dolayısıyla bu alanın ve alanda yapılan lisansüstü tez çalışmalarının konu dağılımı kapsamlıdır. Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanında yapılan tez çalışmalarının yoğunlaştığı alanların ve daha az çalışılan konuların hangi alanlarda olduğunun görülmesinin alanın çok yönlü gelişiminde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada, ülkemizde çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanında 2011-2021 yılları arasında yapılmış olan lisansüstü tezlerin incelenerek içerik analizinin yapılması amaçlandı. Yapılacak yeni lisansüstü tez çalışmalarında ihtiyaç duyulan araştırma alanlarının ve yöntemlerinin belirlenmesinde, ayrıca farklı fikirlerin ortaya konmasında araştırmacılara yol göstereceği düşünülmektedir.

Gereç ve Yöntem

Çalışma, konu ile ilgili lisansüstü tezlerin retrospektif olarak taranması şeklinde 3-10 Kasım 2021 tarihinde gerçekleştirildi. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi'nin detaylı tarama alanı kullanıldı (Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, 2022). Araştırmaya dahil edilme kriterleri; tezin 2011-2021 yılları arasında Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı veya Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Bilim Dalı alanlarında yayınlanmış olması, yayın dilinin Türkçe olması ve tam metin erişimine izin verilmiş olması olarak belirlendi. Yapılan tarama sonucunda kriterlere uygun 35 teze ulaşıldı. Çalışmaların yapıldıkları yıl, ölçüm araçları, araştırma deseni, örneklem grubu durumlarına göre analizi yapıldı.

Bulgular

Bu sistematik derleme çalışması kapsamında 2011-2021 yılları arasında Yüksek Öğretim Kurumu'nda çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanında yapılmış toplam 35 tez çalışması değerlendirildi. Çalışmada incelenen tezlerin %74,3'ünün (n=26) 2016-2021 yılları arasında yayımlandığı ve %60,0'mın (n=21) yüksek lisans tezi olduğu saptandı. Araştırma desenine göre incelendiğinde tezlerin %57,1'inin (n=20) tam deneysel tasarıma sahip olduğu, en çok ele alınan konunun %28,6 (n=10) oranı ile ağrı olduğu, en çok çalışılan örneklem grubunun ise %28,6 (n=10) adolesan grubu ile %22,9 (n=8) yenidoğan olduğu belirlendi (Tablo 1).

Tablo 1: Tezlerin Tanımlayıcı Özellikleri

		n	%
Yayımlandığı yıla göre	2011-2015	9	25,7
	2016-2021	26	74,3
	Toplam	35	100,0
Lisansüstü programa göre	Yüksek lisans	21	60,0
	Doktora	14	40,0
	Toplam	35	100,0
Araştırma desenine göre	Tam deneysel	20	57,1
	Yarı deneysel	7	20,0
	Tanımlayıcı	6	17,1
	Karma desen	1	2,9
	Metodolojik	1	2,9
	Toplam	35	100,0
İncelenen konulara göre	Ağrı	10	28,6
	Yaşam kalitesi	5	14,3
	Konfor	2	5,7
	Anksiyete-Depresyon	5	14,3
	Öz yeterlilik	2	5,7
	Diğer	11	31,4
	Toplam	35	100,0
Örneklem grubuna göre	Yenidoğan (0-1 ay)	8	22,9
	Bebeklik dönemi (12-36 ay)	4	11,4
	Adolesan dönem	10	28,6
	Ebeveyn	4	11,4
	Sağlık Profesyoneli	3	8,6
	Diğer	6	17,1
	Toplam	35	100,0

Çalışmada değerlendirilen yüksek lisans tezlerinin Tablo 2’de, doktora tezlerinin ise Tablo 3’te amaç, örneklem, veri toplama araçları, araştırma deseni ve sonucu ayrıntılı olarak yer almaktadır. Çalışmada incelenen tezlerde en sık kullanılan ağrı ölçeklerinin %26,6 (n=4) ile FLACC (Face Legs Activity Cry Consolability) ağrı ölçeği, %20 (n=3) ile Yenidoğan Bebek Ağrı Ölçeği (NIPS) ve %13,3 (n=2) ile Yüz İfadeleri Ağrı Ölçeği – Revize olduğu belirlendi (Tablo 4). Anksiyete ve kaygı düzeyini değerlendiren ölçekler arasında en sık kullanılanlar %23,0 (n=3) ile BECK Anksiyete Envanteri, %15,4 (n=2) ile Çocuklar için Durumluk Süreklilik Kaygı Envanteri ve %15,4 (n=2) ile BECK Depresyon Ölçeği olduğu saptandı (Tablo 5). Yaşam kalitesini değerlendiren ölçekler arasında en sık kullanılanlar %16,8 (n=2) ile Çocuklar için Yaşam Kalitesi Ölçeği ve %16,8 (n=2) ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği olduğu belirlendi (Tablo 6). Lisansüstü tezlerde yer alan diğer ölçekler arasında en sık kullanılanlar %11,7 (n=2) ile Bakım Verme Yükü Ölçeği, %11,7 (n=2) ile Ankara Gelişim Tarama Envanteri ve %11,7 (n=2) ile Tip 1 Diyabetli Adolesanlarda Diyabette Özyönetim Öz Yeterlilik Ölçeği olduğu saptandı (Tablo 7).

Tartışma

Bu sistematik derleme çalışması kapsamında son 10 yıla ait çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanında yapılmış lisansüstü tezleri incelenmiş ve yapılan tezlerin konu dağılımının oldukça çeşitli olduğu görülmüştür.

Çalışmamızda çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanında yapılan lisansüstü tezlerinin yarısından fazlasının 2016 yılı itibari ile yapıldığı ve yüksek lisans tezi olduğu görüldü. Demirkaya (2020), tarafından ülkemizde yapılan çalışmada da benzer şekilde son yıllarda hemşirelikte yönetim alanında lisansüstü tez çalışmalarının sayısında artış yaşandığı tespit edilmiştir. 2010 yılı hemşirelik yönetmeliğinde uzman hemşire unvanının yer almasının ve son yıllarda lisansüstü hemşirelik eğitimi veren üniversite sayısında artış yaşanmasının çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanında yapılan lisansüstü tezlerin sayısındaki artışın nedeni olduğu düşünülmektedir (Kocaman ve Yürümezoglu, 2015). Ayrıca literatür incelendiğinde ruh sağlığı ve psikiyatri hemşireliği (Taş, Dikeç, ve Baysan Arabacı, 2019) ve iç hastalıkları hemşireliği (Karaman ve Oksel, 2020) alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelendiği çalışmalarda da çalışmamız ile uyumlu şekilde yüksek lisans tezlerinin oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ülkemizde hemşirelik biliminde doktora programlarına kıyasla yüksek lisans programlarının daha yaygın olmasının ve doktora eğitiminin daha uzun olmasının yüksek lisans tezlerinin oranındaki yüksekliğin nedeni olabilir.

Tablo 2: Yüksek Lisans Tezlerinin Özeti

Yazar Yılı	Amaç	Örneklem	Veri Toplama Araçları	Araştırma Deseni	Sonuç
Akkoç (2021)	Bebeklerde aşı uygulamasına bağlı olarak gelişen ağrının azaltılmasında müzikli kar küresinin etkisini incelemek	Girişim grubu: 39 bebek (2-6 aylık) Kontrol grubu: 39 bebek (2-6 aylık)	-Bebek tanıtıcı bilgi formu ve uygulama kayıt formu -FLACC ağrı ölçeği	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Müzikli kar küresi girişimsel işlemlerde ağrıyı azaltmada etkin bir yöntemdir.
Tanrıverdi (2021)	Beyaz gürültünün prematüre bebeklerde emme başarısına ve bebek konforuna etkisini belirlemek	Girişim grubu:33 prematüre bebek Kontrol grubu: 33 prematüre bebek	-Anne ve bebeği tanıtıcı bilgi formu -Prematüre Bebek Konfor Ölçeği -LATCH emzirme tanılama ölçeği	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Yenidoğanın emme başarısında ve yenidoğanın konforunda müzik dinletilerek yapılan emzirme olumlu etki göstermiştir.
Sağıroğlu (2021)	Bebeklerde periferik intravenöz kateterizasyon esnasında ebeveynleri işleme dahil etmenin ağrı ve anksiyete üzerine etkisini incelemek	Ebeveynin işleme dahil edilerek yanında bulunması: 46 bebek (1-24 ay) Ebeveynin işleme dahil olmadan yanında bulunması: 42 bebek (1-24 ay) Ebeveynin yanında bulunmaması: 32 bebek (1-24 ay)	-Veri toplama formu -Durumluk ve Sürekli Kayı Envanteri -FLACC ağrı ölçeği	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Periferik intravenöz kateterizasyon sırasında ebeveynleri bebeklerinin yanında bulundurmak ve işleme dahil etmek bebeklerin ağrı yönetiminde etkili bir yöntemdir.
Kaş (2020)	Astım atağıyla acile başvuran çocuklarda nebül ilaç uygulaması esnasında verilen pozisyonun yaşam bulguları ve anksiyeteye etkisini belirlemek	Girişim grubu: 43 çocuk (6-11 yaş) Kontrol grubu: 43 çocuk (6-11 yaş)	-Hasta Tanılama Formu -Yüz İfadeleri Ağrı Ölçeği-Revize -Görsel Analog Skala -Çocuk Anksiyete Skalası-Durumluluk -Çocuk Korku Ölçeği -Uygulama Kayıt Formu	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Nebülizatör uygulama sırasında verilen öne eğik pozisyonun çocukların oksijen saturasyonunu yükseltmede, solunum sayısını ve ağrı düzeyini düşürmede etkili olduğu belirlendi.
Uğur (2020)	Kemoterapi tedavisi alan çocuklarda yorgunluğun yaşam kalitesine etkisini incelemek	7-12 yaş grubu 53 hasta	-Çocuk Ebeveyn Bilgi Formu -Çocuk Yorgunluk Ölçeği (24 saat) -7-12 Yaş Arası Pediatrik Onkoloji Hastalarında Yaşam Kalitesi Ölçeği	Tanımlayıcı	Çocukların yorgunluk semptomunun hemoglobin ve hemotokrit değeri değişkenlerden etkilendiği, hastalık grubu, evresi, cerrahi tedavi, radyoterapi, kateterinin olması değişkenlerden etkilenmediği ancak hastaların deneyimledikleri yorgunluk semptomu arttıkça yaşam kalitesinin azaldığı gözlemlenmiştir.
Karadede (2021)	Prematüre yenidoğanlarda endotrakeal aspirasyon sırasında uygulanan sarmalamanın ve orofarangeal kolostrumun işlemsel ağrıya ve konfora etkisini incelemek	Kontrol grubu: 16 prematüre bebek Sarmalama grubu: 16 prematüre bebek Orofaringeal kolostrum grubu: 16 prematüre bebek	-Prematüre Yenidoğan Tanıtıcı Özellikler Formu -Prematüre Bebek Girişim İzlem Formu -Prematüre Bebek Ağrı Profili Ölçeği- Revize -Yenidoğan Konfor Davranış Ölçeği	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Endotrakeal aspirasyon işlemine bağlı ağrının azaltılmasında sarmalama, konforun artırılmasında sarmalama ve orofarangeal kolostrum uygulamalarının etkili olduğu sonucuna varıldı.
Akdoğan (2019)	Okul öncesi dönemdeki çocukların beslenme alışkanlıklarını ve beslenmenin büyüme-gelişmeleri üzerindeki etkisini belirlemek	Anasınıfına devam eden 335 çocuk	-Bilgi Formu -Beslenme Değerlendirme Anketi -Ankara Gelişim Tarama Envanteri -Beden Kitle İndeksi Persentili	Tanımlayıcı	Çocukların büyüme ve gelişmelerinin normal düzeylerde olduğu ve bazı beslenme alışkanlıklarının büyüme ve gelişme sürecini anlamlı düzeyde etkilediği görülmüştür.
İnceoğlu (2019)	Lösemi haricinde kanser tanısı olan çocukların annelerinin bakım verme yükü ve yaşam kalitesini belirlemek	72 anne	-Tanıtıcı Bilgi Formu -Bakım Verme Yükü Ölçeği -Kanserli Hasta Yakınları için Yaşam Kalitesi Ölçeği- Aile Versiyonu	Tanımlayıcı	Annelerin bakım yükü puanlarının çok yüksek olmadığı görüldü. Ayrıca bakım yükü arttıkça annelerin yaşam kalitelerinin bozulduğu belirlenmiştir.
Türkmen (2019)	Çocuk yoğun bakım hemşirelerinin ağrı yönetimi ile ilgili bilgi ve deneyimlerinin belirlenmesi	25 hemşire	-Sosyodemografik soru formu -Pediatri Hemşirelerinin Ağrı ile İlgili Bilgi ve Tutumlarının Değerlendirme Ölçeği -Nitel Görüşme Formu	Karma desen (tanımlayıcı + nitel)	Hemşirelerin büyük çoğunluğunun ağrı kontrolüne ilişkin bilgi durumunun ortalamasının çok az üzerinde olduğu saptanmıştır.

Yazar Yılı	Amaç	Örneklem	Veri Toplama Araçları	Araştırma Deseni	Sonuç
Şahin (2019)	Preterm bebek annelerine uygulanan Progresif Kas Gevşeme Egzersizlerinin annenin emzirme öz-yeterlilik ve depresyon düzeyine, bebeğin vücut ağırlığına ve emzirilme durumuna etkisini araştırmak	Kontrol grubu: 35 preterm bebek ve annesi Girişim grubu: 35 preterm bebek ve annesi	-Tanıtıcı Bilgi Formu -Edinburgh Doğum Sonrası Depresyon Ölçeği -Emzirme Öz-Yeterlilik Ölçeği -Hasta Takip Formu	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Preterm bebeklerin annelerinin emzirme öz-yeterliliğini arttırmak ve depresyon düzeyini azaltmak amacıyla progresif kas gevşeme egzersizlerinin etkili olduğu belirlenmiştir.
Uluhan (2019)	Kanser tanısı olan adolesanların hastalıkları hakkında bilgi düzeyini arttırmak ve tedaviye uyumu hızlandırmak için geliştirilen Re-Mission video oyununun yorgunluk ve yaşam kalitelerine etkisini incelemek	Kontrol grubu: 23 adolesan Çalışma grubu: 23 adolesan	-Birey ve Ebeveyn Tanılama Formu -13-18 Yaş Pediatrik Onkoloji Hastaları İçin Yorgunluk Ölçeği (Çocuk ve Ebeveyn Formu) -Yaşam Kalitesi Ölçeği	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Re-Mission video oyununun kanser tanısı almış adolesanların yorgunluk düzeylerinin azalmasında etkili olduğu ve yaşam kalitelerine olumlu yönde katkı sağladığı belirlenmiştir.
Okumuş (2019)	Venöz kan alımı sırasında ninninin yenidoğanda ağrı hissine etkisini belirlemek	Kontrol grubu: 36 term bebek Anne sesi ninni: 36 term bebek Ses sanatçısı ninni: 36 term bebek	-Yenidoğan ve ailesine yönelik tanıtıcı bilgiler formu -NIPS	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Anne sesi ninninin yenidoğanları rahatlattığı, kalp tepe atımı, oksijen saturasyonu, NIPS ve ağlama sürelerini olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir.
Bayraktar (2019)	Preterm yenidoğanlara mekanik ventilasyon sırasında verilen gazın ısı ve nem değerlerinin fizyolojik parametreler üzerine etkisini incelemek	23 preterm bebek	-Veri Toplama Formu	Yarı deneysel	Hedeflenen nemlendirici ısısının bebeğin akciğerlerine kadar ulaşmadığı, kuvöz veya çevre ısısının bebeğe ulaşan ısı üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu belirlendi.
Akkaya (2019)	Eğlenceli öğrenme müdahaleleri ile okul öncesi çocukların diş fırçalamaya ilişkin uygun davranışlarının sayısını artırmak ve plak miktarını azaltmak	Kontrol grubu: 50 çocuk (48-72 ay arası) Müdahale grubu: 50 çocuk (48-72 ay arası)	-Sosyodemografik Bilgi Formu -Diş Sağlığı ve Hijyeni Değerlendirme Formu -Diş Fırçalama Protokolü -Plak İndeksi Değerlendirme Formu	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Etkili ve doğru şekilde dişlerini fırçalayan çocukların plak indekslerinin azaldığı görülmüştür.
Anol (2016)	Çocuk yoğun bakım ünitesi sağlık çalışanları ile çocuğu çocuk yoğun bakım ünitesinde yatan ebeveynlerin aile merkezli bakıma yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi	34 Hemşire 50 Hekim Yoğun bakımda çocuğu yatan; 137 Anne 55 Baba	-Ebeveyn Sosyo-Demografik Veri Toplama Formu -Ebeveyn Aile Merkezli Bakıma Yönelik Veri Formu -Sağlık Ekibi Sosyo-Demografik Veri Toplama Formu -Sağlık Ekibi Aile Merkezli Bakıma Yönelik Veri Formu	Tanımlayıcı	Ebeveynlerin sağlık çalışanlarına göre aile merkezli bakıma yönelik daha olumlu görüşlere sahip olduğu saptanmıştır. Hekim ve hemşirelerin aile merkezli bakıma yönelik görüşleri arasında bir farkın olmadığı belirlenmiştir.
Karadağ (2016)	Yalıtım özellikleri geliştirilmiş kuvöz örtüsünün, preterm yenidoğanlarda stres belirtilerine etkisinin belirlenmesi	30 preterm yenidoğan	-Bilgi Formu -Uygulama Kayıt Formu	Yarı deneysel	Kuvöz örtüsünün kuvöz içi gürültü düzeyini azaltmada etkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca kuvöz örtüsünün orta stres belirtilerinde azalma sağladığı saptanmıştır.
Mertter (2015)	Topuk kanı alınmasında manuel lanset ile otomatik lansetin term bebeklerde ağrı düzeyine etkisinin incelenmesi	Manuel lanset grubu: 30 term bebek Otomatik lanset grubu: 30 term bebek	-Bebeği Tanıtıcı Bilgi Formu -Hemşire Gözlem Formu -NIPS	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Topuk kanı alma işleminde otomatik lanset kullanımının ağrı düzeyini, komplikasyon gelişimini, ponksiyon sayısını, kanın tüpe alınma süresini azalttığı ve yenidoğanın işlem sırasındaki konforunu artırdığı saptanmıştır.

Yazar Yılı	Amaç	Örneklem	Veri Toplama Araçları	Araştırma Deseni	Sonuç
Yılmaz (2014)	Solid tümör tanısı alan adolesanların ilk tanının ardından, tedaviye başlamadan önce ve tedavi başladıktan altı ay sonra umutsuzluk, depresyon ve anksiyete düzeylerinin incelenmesi	15-19 yaş arası 41 solid tümürlü adolesan	-Sosyo-demografik Veri Formu -Hastalığın Adolesan Üzerindeki Etkilerine İlişkin Veri Formu -Beck Umutsuzluk Ölçeği -Beck Depresyon Ölçeği -Beck Anksiyete Envanteri	Tanımlayıcı	Kanserli adolesanların ilk tanı anına göre altıncı aydaki umutsuzluk, depresyon ve anksiyete düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.
Koç (2013)	Süt çocuklarında ayak refleksolojisinin aşı enjeksiyonunun ardından oluşabilecek akut ağrıya etkisinin değerlendirilmesi	Kontrol grubu:30 bebek (1-12 aylık) Girişim grubu: 30 bebek (1-12 aylık)	-Veri Toplama Formu -Ankara Gelişim Tarama Envanteri - FLACC ağrı ölçeği	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Bebeklere uygulanan ayak refleksolojisinin ağrılı girişim sırasında ve sonrasında ağrı kontrolünde etkili olduğu belirlenmiştir.
Bilsin (2012)	Engelli çocuklar ve ailelerinin bütüncül olarak değerlendirilmesi, gereksinimlerinin belirlenmesi ve verilen hemşirelik bakımının aile gereksinimlerini karşılama düzeyine etkisinin incelenmesi	0-18 yaş arası zihinsel/fiziksel engelli 30 engelli çocuk ve aileleri	-Çocuk Tanıtım Formu -Bakım Verici ve Aile Tanıtım Formu -Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı -Hasta Çocuk Tanılama Formu	Yarı deneysel	Engelli çocuklar ve ailelerinin gereksinimlerini belirlemek ve ev ziyaretleri ile verilen hemşirelik bakımı, ailelerin gereksinimlerini azaltmada etkili olmuştur.
Çoban (2012)	Okul öncesi dönemde çocuğu olan ailelerinin tıbbi hatalar konusundaki görüşlerinin belirlenmesi	3-6 yaş grubu çocuğu olan 301 ebeveyn	-Ebeveyn Tanıtıcı Bilgi Formu -Ebeveyn Tıbbi Hata Algı Formu	Tanımlayıcı	Ebeveynlerin büyük bölümü tıbbi hatadan hekimin sorumlu olduğunu, hasta ve ailesine açıklama yapılması gerektiği, olayı tıbbi hata olarak algılayan ebeveynlerin bilgilendirilme ve raporlama isteğinin daha fazla olduğu görülmüştür.

Tablo 3: Doktora Tezlerinin Özeti

Yazar Yılı	Amaç	Örneklem	Veri Toplama Araçları	Araştırma Deseni	Sonuç
Kanbur (2021)	Yenidoğanlarda topuk kanı alma işlemi sırasında ağrıyı azaltmada, beyaz gürültü, kalp sesi ve müzik dinletme yöntemlerinin etkisini belirlemek	Beyaz gürültü grubu: 21 bebek (28-42 gestasyon haftası) Kalp sesi grubu: 21 bebek (28-42 gestasyon haftası) Müzik grubu: 21 bebek (28-42 gestasyon haftası) Kontrol grubu: 21 bebek (28-42 gestasyon haftası)	-Yenidoğan tanıtıcı bilgi formu -Ebeveyn tanıtıcı bilgi formu -Yenidoğan bebek gözlem formu -NIPS -Yenidoğan Bebek Akut Ağrı Değerlendirme Ölçeği	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Yenidoğanlarda topuk kanı alma işlemi sırasında ağrıyı azaltmada beyaz gürültü, kalp sesi ve müzik dinletme yöntemlerinin etkili olduğu sonucuna varılmıştır.
Orhan (2020)	Kan alma işlemi sırasında sanal gerçeklik gözlüğü kullanımının çocukların hissettikleri ağrı düzeyi, kalp tepe atımı ve oksijen saturasyonu değerlerine etkisini belirlemek	Girişim grubu: 52 çocuk (7-12 yaş arası) Kontrol grubu: 50 çocuk (7-12 yaş arası)	-Çocuk ve Aile Bilgi Formu -Çocuklar İçin Durumluk Süreklilik Kaygı Envanteri -Yüz İfadeleri Ağrı Ölçeği-Revize	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Kan alma işlemi sırasında sanal gerçeklik gözlüğünün kullanımının çocukların ağrısını azaltmada etkili olduğu belirlenmiştir.
Karadağ (2020)	Kan alma sırasında uygulanan simülatif oyuncuğun çocuklarda ağrı ve yaşam bulgularına etkisini belirlemek	Girişim grubu: 40 çocuk (12-36 ay) Kontrol grubu: 40 çocuk (12-36 ay)	-Bilgi Formu -İzlem Formu - FLACC ağrı ölçeği -BECK Anksiyete Ölçeği	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Simülatif oyuncuğun kan alma sırasında çocuklarda ağrıyı azaltmak ve yaşam bulgularını düzenlemek için etkili olduğu saptanmıştır.
Taşdelen Baş (2020)	Çölyak tanılı adolesanlara uygulanan akran etkileşimli grup desteği müdahalesinin, adolesanların yaşam kalitesi, akran ilişkileri ve baş etme düzeylerine etkisini incelemek	Girişim grubu: 18 adolesan (13-18 yaş arası çölyak tanılı) Kontrol grubu: 18 adolesan (13-18 yaş arası çölyak tanılı)	-Tanıtıcı bilgi formu -Çocuklar İçin Yaşam Kalitesi Ölçeği -Akran İlişkileri Ölçeği -Ergenler İçin Başa Çıkma Ölçeği	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Çölyak tanılı adolesanlarda, akran etkileşimli grup desteği müdahalesi sonrasında yaşam kalitesinde artma, akran ilişkilerinde iyileşme ve baş etme düzeyinde etkili bulunmuştur.

Yazar Yılı	Amaç	Örneklem	Veri Toplama Araçları	Araştırma Deseni	Sonuç
Bakır (2020)	Glisemik kontrolü kötü olan tip 1 diyabetli adolesanlar, hemşire tarafından ev ziyaretleri sırasında verilen Bilgi, Motivasyon ve Davranış Becerileri modeline dayalı girişimlerin adolesanların diyabet ile ilgili bilgi düzeylerine, bireysel ve sosyal motivasyon düzeylerine, davranış becerilerine ve HbA1C düzeylerine etkisini değerlendirmek	Girişim grubu: 25 tip 1 diyabetli adolesan Kontrol grubu: 25 tip 1 diyabetli adolesan	-Sosyodemografik Bilgi Formu -Diyabete İlişkin Bilgi Değerlendirme Formu -Çocuğun Kendi Hastalığına Yönelik Tutumu Ölçeği -Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği -Tip 1 Diyabetli Adolesanlarda Diyabet Yönetimi Öz Yeterlilik Ölçeği	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Tip 1 diyabetli adolesanlar bakım veren diyabet hemşirelerinin Bilgi, Motivasyon ve Davranış Becerileri modeli temelli girişimlerinin adolesanların bilgi düzeyi, bireysel ve sosyal motivasyon düzeyi ve davranış becerileri üzerinde olumlu etkileri olduğu görülmüştür. Ayrıca HbA1C düzeyleri düşüş göstermiştir.
Şimşek (2020)	Çocuklarda periferik venöz kateter uygulamalarına bağlı enfeksiyonların önlenmesinde %5 NaHCO ₃ , %2 Klorheksidin Glukonat ve %70 Alkolün etkilerinin karşılaştırılması	%5 NaHCO ₃ 'lü su çözeltisi grubu: 20 çocuk (1-18 yaş) %2 Klorheksidin Glukonat grubu: 21 çocuk (1-18 yaş) Kontrol grubu: 21 çocuk (1-18 yaş)	-Veri toplama formu -Günlük olgu rapor formu	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Çocuklarda periferik venöz kateter cilt antisepsisinde kullanılan %5 NaHCO ₃ 'lü distile su çözeltisinin etkili bir ajan olduğu ve alerjik reaksiyona neden olmadığı, güvenilir olarak kullanılabileceği sonucuna varılmıştır.
Sezer (2020)	Kronik Böbrek Yetmezliğine sahip ergen ve ebeveynleri için Bireysel ve Aile Öz yönetim Teorisine dayalı geliştirilen öz yönetim programının, ergenin öz yönetim bilgi ve davranışları, öz yeterlilik, yaşam kalitesi, sosyal destek algısı, depresyon, anksiyete ve klinik parametreleri (eGFR, Kreatinin, BUN, Albumin, Hemogloblin) üzerine etkisini değerlendirmektir.	Girişim grubu: 20 adolesan Kontrol grubu: 20 adolesan	-Bireysel ve Aile Öz Yönetim Teorisi Temelli Hazırlanmış Demografik ve Klinik Bilgi Formu -Kronik Böbrek Hastalığına İlişkin Öz Yönetim Değerlendirme Formu -Çocuklar için Öz-yeterlilik Ölçeği -Çocuklar için Yaşam Kalitesi Ölçeği- Ergen Formu -Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği -Beck Depresyon Ölçeği -Beck Anksiyete Ölçeği	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Kronik böbrek yetmezliği olan adolesanlara uygulanan öz yönetim eğitiminin depresyon ve anksiyete düzeylerini azalttığı, onların yaşam kalitesini, öz yeterliliğini ve algılanan sosyal desteğini artırdığı belirlenmiştir.
Çevik Özdemir (2019)	Kanserli çocukların ailelerinin bakım yükü düzeylerini değerlendirmek amacı ile Türkçe, özgün yeni bir bakım yükü ölçeğinin geliştirilmesi ve ailelerin bakım yükünü etkileyen faktörlerin incelenmesi	217 bakım verici	-Bakım Verici Bilgi Formu - Aile APGAR Ölçeği -Bakım Verme Yükü Ölçeği -Bakım Yükü Ölçeği	Metodolojik ve Tanımlayıcı	Geliştirilen bakım yükü ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu ve Türk toplumunda kanserli çocukların bakım vericilerinin bakım yüklerinin belirlenmesinde kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.
Kerimoğlu Yıldız (2018)	Kemoterapi alan çocukların bir tablet uygulaması (KeTO) ve eğitim kitapçığı aracılığı ile eğitilmesinin çocukların semptom yönetimi ve yaşam kalitesi üzerine etkisini belirlemek	Kitapçık grubu: 25 çocuk (10-16 yaş) Oyun grubu: 25 çocuk (10-16 yaş)	-Hasta tanıtım formu -Memorial Semptom Değerlendirme Ölçeği -KINDL-Kanser Modülü	Yarı deneysel	Her iki uygulamanın da semptom yönetimi açısından etkili olduğu ve birbirlerine üstünlüklerinin olmadığı, ancak yaşam kalitesinin uygulama sonrasında oyun grubundaki çocuklarda kitapçık grubundaki çocuklara göre daha yüksek olduğu belirlendi.

Yazar Yılı	Amaç	Örneklem	Veri Toplama Araçları	Araştırma Deseni	Sonuç
Ayar (2016)	Web tabanlı diyabet eğitiminin, Tip 1 Diabetes Mellituslu adolesanların metabolik kontrolü, öz yeterliliği ve yaşam kalitesi üzerine etkisinin incelenmesi	Girişim grubu: 30 adolesan (12-18 yaş arası) Tip 1 Diabetes Mellituslu) Kontrol Grubu:32 adolesan (12-18 yaş arası) Tip 1 Diabetes Mellituslu)	-Demografik Veri Toplama Formu -Diyabet’li Çocuklarda Yaşam Kalitesi Ölçeği -Tip 1 Diyabetli Adolesanlarda Diyabette Özyönetim Öz Yeterlilik Ölçeği	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Web tabanlı diyabet eğitimi, diyabetli adolesanların yaşam kalitesi ve öz yeterlilik düzeyini yükseltmede etkili bir eğitim modeli olduğu saptanmıştır. Ayrıca metabolik kontrolün sürdürülmesinde de klinik olarak anlamlı bulunmuştur.
Uysal (2013)	İnternet bağımlısı olan adolesanlar üzerinde sağlıklı internet kullanım programının etkisinin belirlenmesi	Girişim grubu: 41 öğrenci (11-16 yaş arası) Kontrol grubu: 43 öğrenci (11-16 yaş arası)	-Veri Toplama Formu -İnternet Bağımlılığı Ölçeği (İBÖ)	Tam deneysel (randomize kontrollü)	Programın uygulanmasının ardından öğrencilerin akademik başarı düzeylerinin arttığı, internet kullanım sıklıklarının ve İBÖ puan ortalamalarının azaldığı belirlenmiştir.
Özakar (2013)	Adolesanların riskli davranışlarının ve Değişim Modeline göre hemşirelik uygulamasının madde kullanım durumuna etkisinin incelenmesi	63 Adolesan (16-18 yaş arası) (Ergenlerde Risk Alma Ölçeği madde kullanımı ile ilgili risk alma alt ölçeği sonuçları doğrultusunda riskli davranışları olan)	-Adolesanların Tanıtıcı Form -Ergenlerde Risk Alma Ölçeği -Öz Yeterlilik Ölçeği -Adolesanların Değişim Aşamasını Değerlendirme Formu	Yarı deneysel	Girişim sonunda adolesanların %60,3’ünün sigarayı azalttığı, %23,8’inin sigarayı bıraktığı görülmüştür. Ayrıca adolesanların öz yeterlilik düzeyi artış göstermiştir.
Kahrıman (2012)	Tip 1 Diyabet hastası olan adolesanlara bakım veren hemşirelerin gençlerle empati kurma becerilerini geliştirmeye yönelik verilen eğitimin hemşire-hasta iletişimlerine olan etkisinin belirlenmesi	46 Adolesan 8 Klinik Hemşiresi	-Adolesanların Kendilerini Anlatma Formu -Derinlemesine Görüşme Formu -Hemşirelerde Empati Veri Formu -Hemşirelerin Sözel İfade Kayıt Formu	Yarı deneysel	Hemşirelerin eğitim sonrası “empatik olmayan” yaklaşımları daha az, empatik yaklaşımları ise daha sık kullandıkları görülmüştür.
Sunmaz (2012)	Adli bilimler ve pediatri hemşireliği alanlarında eğitim almış bir adli hemşirenin, cinsel istismara veya cinsel saldırıya uğradığı iddiasıyla çocukların Adli Tıp Kurumu Şube Müdürlüğü’ndeki muayeneleri sırasında yaşadıkları kaygıyı ve bu kaygıyı azaltmada rolünün belirlenmesi	Girişim grubu:100 çocuk (9-18 yaş) Kontrol Grubu:50 çocuk (9-18 yaş)	-Kişisel Bilgi Toplama Formu -İstismar Bilgi Formu -Çocuk Bilgi Formu -Çocuklar İçin Durumluk ve Süreklilik Kaygı Envanteri -Araştırmacı Değerlendirme Formu	Yarı deneysel	Araştırmada daha önce cinsel istismara uğradığını iddia eden çocukların, hymen intakt olmayan kız çocuklarının, livata bulgusu olmayan çocukların, daha önce cinsel saldırı muayenesi olan çocukların muayene nedeni ile daha çok kaygı yaşadıkları saptanmıştır. Adli hemşire ile muayene olan çocukların muayeneden kaynaklı anksiyetelerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde azaldığı bulunmuştur.

Tablo 4: Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Ağrı Ölçekleri

Ağrı Ölçekleri Kullanım Sıklığı	n	%
Prematüre Bebek Konfor Ölçeği	1	6,7
Yüz İfadeleri Ağrı Ölçeği-Revize	2	13,2
Görsel Analog Skala	1	6,7
Prematüre Bebek Ağrı Profili Ölçeği- Revize	1	6,7
Yenidoğan Konfor Davranış Ölçeği	1	6,7
Yenidoğan Bebek Akut Ağrı Değerlendirme Ölçeği	1	6,7
Pediatri Hemşirelerinin Ağrı ile İlgili Bilgi ve Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği	1	6,7
NIPS	3	20
FLACC ağrı ölçeği	4	26,6
Toplam	15	100,0

Çalışmamızda çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanında yapılan lisansüstü tezlerinin yarısından fazlasının 2016 yılı itibari ile yapıldığı ve yüksek lisans tezi olduğu görüldü. Demirkaya (2020), tarafından ülkemizde yapılan çalışmada da benzer şekilde son yıllarda hemşirelikte yönetim alanında lisansüstü tez çalışmalarının sayısında artış yaşandığı tespit edilmiştir. 2010 yılı hemşirelik yönetmeliğinde uzman hemşire unvanının yer almasının ve son yıllarda lisansüstü hemşirelik eğitimi veren üniversite sayısında artış yaşanmasının çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanında yapılan lisansüstü tezlerin sayısındaki artışın nedeni olduğu düşünülmektedir (Kocaman ve Yürümezoğlu, 2015). Ayrıca literatür incelendiğinde ruh sağlığı ve psikiyatri hemşireliği (Taş, Dikeç, ve Baysan Arabacı, 2019) ve iç hastalıkları hemşireliği (Karaman ve Oksel, 2020) alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelendiği çalışmalarda da çalışmamız ile uyumlu şekilde yüksek lisans tezlerinin oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ülkemizde hemşirelik biliminde doktora programlarına kıyasla yüksek lisans programlarının daha yaygın olmasının ve doktora eğitiminin daha uzun olmasının yüksek lisans tezlerinin oranındaki yüksekliğin nedeni olabilir.

Tablo 5: Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Anksiyete ve Kaygı Düzeyini Değerlendiren Ölçekler

Anksiyete ve Kaygı Düzeyini Değerlendiren Ölçekler Kullanım Sıklığı	n	%
Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri	1	7,7
Çocuklar İçin Durumluk Süreklilik Kaygı Envanteri	2	15,4
Çocuk Anksiyete Skalası-Durumluluk	1	7,7
Beck Depresyon Ölçeği	2	15,4
Beck Umutsuzluk Ölçeği	1	7,7
Beck Anksiyete Envanteri	3	23,0
Çocuk Korku Ölçeği	1	7,7
Edinburgh Doğum Sonrası Depresyon Ölçeği	1	7,7
Ergenlerde Risk Alma Ölçeği	1	7,7
Toplam	13	100,0

Tablo 6: Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Yaşam Kalitesi Ölçekleri

Yaşam Kalitesi Ölçekleri Kullanım Sıklığı	n	%
Çocuk Yorgunluk Ölçeği (24saat)	1	8,3
13-18 Yaş Pediatrik Onkoloji Hastaları İçin Yorgunluk Ölçeği (Çocuk ve Ebeveyn Formu)	1	8,3
7-12 Yaş Arası Pediatrik Onkoloji Hastalarında Yaşam Kalitesi Ölçeği	1	8,3
Kanserli Hasta Yakınları için Yaşam Kalitesi Ölçeği- Aile Versiyonu	1	8,3
KINDL-Kanser Modülü	1	8,3
Diyabet'li Çocuklarda Yaşam Kalitesi Ölçeği	1	8,3
Çocuklar İçin Yaşam Kalitesi Ölçeği	2	16,8
Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	2	16,8
Yaşam Kalitesi Ölçeği	1	8,3
Çocuğun Kendi Hastalığına Yönelik Tutumu Ölçeği	1	8,3
Toplam	12	100,0

Tablo 7: Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Diğer Ölçekler

Diğer Ölçeklerin Kullanım Sıklığı	n	%
Plak İndeksi Değerlendirme Formu	1	5,9
İnternet Bağımlılığı Ölçeği	1	5,9
Bakım Verme Yüğü Ölçeği	2	11,7
Bakım Yüğü Ölçeği	1	5,9
Aile APGAR Ölçeği	1	5,9
LATCH emzirme tanılama ölçeği	1	5,9
Ankara Gelişim Tarama Envanteri	2	11,7
Emzirme Öz-Yeterlilik Ölçeği	1	5,9
Memorial Semptom Değerlendirme Ölçeği	1	5,9
Tip 1 Diyabetli Adolesanlarda Diyabette Özyönetim Öz Yeterlilik Ölçeği	2	11,7
Çocuklar için Öz Yeterlilik Ölçeği	1	5,9
Öz Yeterlilik Ölçeği	1	5,9
Akran İlişkileri Ölçeği	1	5,9
Ergenler İçin Başa Çıkma Ölçeği	1	5,9
Toplam	17	100,0

Çalışmamızda incelenen tezlerin yarısından fazlasında deneysel tasarımın kullanıldığı görülmektedir. Lisansüstü eğitiminin bir parçası olarak kanıta dayalı hemşirelik uygulamalarının öneminin kavranması ve deneysel araştırma tasarımları hakkında lisansüstü eğitim kapsamında ayrıntılı bilgiye sahip olunmasının tezlerin çoğunlukla deneysel tasarım kullanılarak yapılmasının nedeni olduğu düşünülmektedir. Literatürde doktora tezlerinin çoğunlukla deneysel tasarıma sahip olduğu bildirilmektedir (Karaman ve Oksel, 2020; Öncel ve Sümen, 2017). Şahin, Buldak, Kaya, Güvenç ve İyigün (2020), tarafından hemşirelikte model/kuram kullanılarak yapılan tezlerin incelendiği çalışmada da tezlerin %57,7'sinin yarı deneysel, %26,9'unun ise tam deneysel araştırma tipinde olduğu bildirilmiştir.

Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanında yapılan lisansüstü tezlerde en sık incelenen konunun ağrı olduğu, bununla birlikte en sık tercih edilen ağrı ölçeğinin FLACC ağrı ölçeği olduğu saptandı. Avrupa genelinde yenidoğan yoğun bakım hemşireliği alanında araştırma konularını inceleyen bir çalışmada ilk üç sırada ağrı ve stres, aile merkezli bakım ve klinik hemşirelik bakımı uygulamaları olarak sıralanmıştır (Wielenga, Tume, Latour ve van den Hoogen, 2015). Avrupa çapında pediatrik yoğun bakım hemşireliği bilimi için araştırma önceliklerini değerlendiren bir çalışmada ise öncelikli ilk üç konu klinik hemşirelik bakım uygulamaları, ağrı ve sedasyon, kalite ve güvenlik olarak bildirilmiştir (Tume, van den Hoogen, Wielenga ve Latour, 2014). Ülkemizde Ardahan ve Özsoy (2015), tarafından yapılan çalışmada yüksek lisans tezlerinde konu eğilimi olarak bilgi düzeyini belirleme çalışmaları, doktora

tezlerinde ise ölçek çalışmalarının ön plana çıktığı bildirilmiştir. Çalışmamızın bulgularının literatür ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Çalışmamızda incelenen lisansüstü tezlerinde sıklıkla araştırılan yaş grubunun adolesan ve yenidoğan olduğu görüldü. Lisansüstü tezlerde yenidoğan ve adolesan yaş grubunun daha sık çalışılmasının bu dönemlerde hızlı bir büyüme ve gelişmenin görülmesi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir (Yiğit ve Üğücü, 2020). Ayrıca ülkelerin gelişmişlik düzeyini belirlemede önemli bir faktör olan bebek ölümleri oranlarını düşürmek için yürütülen politikalar ile orantılı bir şekilde çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği lisansüstü eğitimi alan kişilerde de yenidoğan yaş grubuna eğilimin arttığı düşünülmektedir (Conk, Başbakkal ve Yardımcı, 2018). Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanında yapılan lisansüstü tezlerde başta ağrıyı, anksiyete/kaygıyı ve yaşam kalitesini değerlendiren ölçekler olmak üzere çeşitli konularda ölçeklerin kullanıldığı görülmektedir. Kullanılan ölçeklerin çeşitliliğinin nedeni çocuklarda yaş gruplarına göre büyüme ve gelişme düzeyinde önemli farklılıkların olması, bunun sonucunda farklı yaş gruplarına özgü ölçeklerin geliştirilmesi gerektiğinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca çocuk sağlığı ve hastalıkları alanının oldukça geniş bir yelpazeye sahip olması; farklı durumları, farklı yaş grupları için değerlendiren çok sayıda ölçeğin kullanılmasının nedenlerinden biridir.

Sonuç

Bu çalışmada çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanında yapılmış 21 yüksek lisans ve 14 doktora tezi incelenmiştir. İncelenen tezlerin yarısının 2019-2020 yıllarında yazıldığı, son yıllara doğru yazılan tezlerin sayısının geçmiş yıllardan daha fazla olduğu, araştırma desenine göre incelendiğinde deneysel çalışmaların daha fazla yapıldığı, tezlerde veri toplama aracı olarak anket ve ölçeğin çoğunlukla birlikte kullanıldığı, sıklıkla kullanılan ölçeklerin ağrı düzeyi, yaşam kalitesi, anksiyete ve kaygı düzeyini belirlediği, tezlerin yarısından fazlasının örneklemini yenidoğan ve adolesan yaş grubunun oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu sistematik derlemeden elde edilen sonuçların, Türkiye’de çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanında hemşireler ve araştırmacılar tarafından bundan sonra yapılacak çalışmalara yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Sonraki çalışmalarda çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanında çok az çalışılan önemli konuları görme açısından yeni araştırmacılar için birer rehber olarak da ele alınabilir. Çalışmamız ülkemizde çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanında lisansüstü öğrencilerine tez çalışmalarında konu seçimi ve metodolojinin yapılandırılmasında yol gösterici olabilir. Ayrıca, yapılan sistematik derlemenin pediatri

hemşirelerinin çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanındaki güncel kanıta dayalı uygulamalara ulaşmalarında bir kılavuz olacağı düşünülmektedir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Yazar Katkıları: Fikir: ÖÖŞ; Tasarım/Dizayn: ÖÖŞ, YT; Denetleme: ÖÖŞ; Veri toplanması ve/veya işleme: HK, ET, KI; Analiz ve/veya yorum: HK, ET, KI, YT; Literatür Taraması: HK, ET, KI, YT; Yazıyı yazan: HK, ET, KI, YT; Eleştirel inceleme: ÖÖŞ.

Hakem Değerlendirmesi: İç/Dış bağımsız.

Kaynaklar

- Akdemir, N., Özdemir, L., & Akyar, İ. (2011). Türkiye'de mezuniyet sonrası eğitim kapsamında iç hastalıkları hemşirelik eğitiminin durumu. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14(1), 50-58.
- Akdoğan, R. (2019). *Okul öncesindeki çocukların beslenme alışkanlıklarının büyüme ve gelişmeleri üzerine etkisi*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa.
- Akkaya, D. D. (2019). *Okul öncesi dönem çocuklarına doğru diş fırçalama alışkanlığının kazandırılması*. (Yüksek lisans tezi). Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi.
- Akkoç, B. (2021). *Bebeklik dönemi aşı uygulamalarında kullanılan kar küresinin ağrı düzeyine etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Anol, S. (2016). *Pediyatri yoğun bakım ünitesinde çalışan sağlık personeli ile çocuğu yatan ebeveynlerin aile merkezli bakıma yönelik görüşlerinin karşılaştırılması*. (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Ardahan, M., & Özsoy, S. (2015). Türkiye'de hemşirelik araştırmalarındaki eğilimler: Yüksek lisans ve doktora tezleri üzerine bir çalışma. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(4), 516-534. <https://dergipark.org.tr/en/pub/gumussagbil/issue/23826/253828>.
- Ayar, D. (2016). *Web tabanlı diyabet eğitiminin Tip1 diabetes mellituslu adölesanların metabolik kontrolü öz yeterliliği ve yaşam kalitesi üzerine etkisi*. (Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Bahçecik, N., & Alpar, Ş. E. (2009). Nursing education in Turkey: From past to present. *Nurse Education Today*, 29(7), 698-703. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2009.05.008>.
- Bakır, E. (2020). *Tip 1 Diyabetli adölesanların izleminde bilgi, motivasyon ve davranış becerileri modelinin kullanımının metabolik kontrol üzerine etkisinin incelenmesi*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Bayraktar, S. (2019). *Preterm yenidoğanlarda mekanik ventilasyon sırasında inspire edilen gazın ısı ve nem ölçümünün fizyolojik parametrelere etkisi*. (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa.
- Bilsin, E. (2012). *Engelli çocukların ailesine verilen hemşirelik bakımının aile gereksinimini karşılama düzeyine etkisinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi.
- Conk, Z., Başbakkal, Z., & Yardımcı, F. (2018). Çocuk sağlığına genel bakış. Conk, Z., Başbakkal, Z., Yılmaz, H. B. Bolşık, B. (Ed.), *Pediyatri Hemşireliği* (ss. 1-52). Akademisyen Kitabevi.
- Çevik Özdemir, H. N. (2019). *Kanserli çocukların ailelerinde "bakım yükü ölçeğinin" geliştirilmesi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi*. (Doktora tezi). Ege Üniversitesi.
- Çoban, İ. (2012). *Ailelerin hasta güvenliği konusundaki görüşlerinin belirlenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi.
- Demirkaya, F. (2020). Examination of theses written in the field of nursing management in Turkey: The retrospective review. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*. <https://doi.org/10.5222/shyd.2020.69672>.
- Ergöl, Ş. (2011). Nursing education in higher education in turkey. *Journal of Higher Education and Science*, 1(3). <https://doi.org/10.5961/jhes.2011.022>.
- İnceoğlu, Ş. (2019). *Kanserli çocuğu olan annelerin bakım verme yükü ve yaşam kalitesi*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa.
- Kahrıman, İ. (2012). *Tip1 diyabetes mellitusu olan adölesanların dünyası ve bakım veren hemşirelerde empati geliştirme*. (Doktora tezi). Erciyes Üniversitesi.
- Kanbur, B. N. (2021). *Yenidoğanlarda topuk kanı alma sırasında müzik ,beyaz gürültü ve kalp sesi dinletmenin ağrı üzerine etkisi*. (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa.
- Karadağ, Ö. E. (2016). *Preterm yenidoğanlarda kullanılan kuvöz örtüsünün stres belirtilerine etkisi*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Karadağ, Ö. E. (2020). *Kan alma sırasında kullanılan simülatif oyuncuğun çocuklarda ağrı ve yaşam bulgularına etkisi*. (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa.

- Karadede, H. (2021). *Prematüre yenidoğanlarda endotrakeal aspirasyon sırasında uygulanan sarmalamanın ve orofarengal kolostrumun işlemsel ağrıya ve konfora etkisi.* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa.
- Karaman, E., & Oksel, E. (2020). An examination of internal medicine nursing postgraduate theses in Turkey. *Archives of Health Science and Research*, 7(2), 161-166. <https://doi.org/10.5152/ArcHealthSciRes.2020.19035>.
- Kaş, G. (2020). *Astım atağıyla acile başvuran çocuklara nebulizatör uygulanırken verilen pozisyonun yaşam bulguları ve anksiyeteye etkisi.* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa.
- Kerimoğlu Yıldız, G. (2018). *Kemoterapi alan çocuklar için geliştirilen tablet oyunu ve eğitim kitapçığının semptom yönetimi ve yaşam kalitesine etkisi.* (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa.
- Kocaman, G., & Yürümezoğlu, H. A. (2015). Türkiye’de hemşirelik eğitiminin durum analizi: Sayılarla hemşirelik eğitimi (1996-2015). *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5(3), 255-262. <https://doi.org/10.5961/jhes.2015.127>.
- Koç, T. (2013). *Süt çocuğunda refleksoloji tekniği ile uygulanan ayak masajının akut ağrıya etkisi.* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Merter, Ö. S. (2015). *Term bebeklerde topuk kamı alınmasında manuel lanset ile otomatik lansetin ağrı düzeyine etkisinin incelenmesi.* (Yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi.
- Okumuş, R. (2019). *Yenidoğanlarda ninninin venöz kan alımı sırasında oluşan ağrı hissine etkisi.* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa.
- Orhan, E. (2020). *Okul yaş grubu çocuklarda kan alma sırasında oluşan ağrıya sanal gerçekliğin etkisi.* (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa.
- Öncel, S., & Sümen, A. (2017). Türkiye’de halk sağlığı hemşireliği alanında yürütülen lisansüstü tezlerin değerlendirilmesi *Türkiye Klinikleri J Public Health Nurs-Special Topics*, 3(1), 20-28. <https://www.turkiyeklinikleri.com/article/en-turkiyede-halk-sagligi-hemshireligi-alaninda-yurutulen-lisansustu-tezlerin-degerlendirilmesi-78454.html>.
- Özakar, S. (2013). *Adölesanların risk alma davranışları ve risk alan adölesanlarda değişim modeline göre hemşirelik uygulamasının madde kullanımına etkisi.* (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Sağiroğlu, N. D. (2021). *Süt çocukluğu döneminde periferik intravenöz kateterizasyon sırasında ebeveynleri işleme dahil etmenin ağrı ve anksiyete üzerine etkisi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa.
- Sezer, T. A. (2020). *Kronik böbrek yetmezliğine sahip ergen ve ebeveynleri için geliştirilen özyönetim programının ergenlerin sağlığına etkisi.* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Sunmaz, D. (2012). *Cinsel saldırı ve cinsel istismar iddiası ile başvuran çocukların jinekolojik muayeneleri sırasında kaygılarını gidermede adli hemşirenin rolü.* (Doktora tezi). Ege Üniversitesi.
- Şahin, G., Buldak, C. İ., Kaya, V., Güvenç, G., & İyigün, E. (2020). Investigation of postgraduate theses conducted using model in nursing in Turkey: A systematic review. *Journal of Education and Research in Nursing*. <https://doi.org/10.5222/head.2020.60320>.
- Şahin, K. (2019). *Preterm bebek annelerine uygulanan progresif kas gevşeme egzersizlerinin anne ve bebek üzerine etkisi.* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa.
- Şimşek, A. (2020). *Çocuklarda kateter uygulamalarına bağlı enfeksiyonların önlenmesinde %5 NAHCO₃, %2 Klorheksidin Glukonat ve %70 alkolün etkilerinin karşılaştırılması.* (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa.
- Tanrıverdi, E. (2021). *Beyaz gürlütünün prematüre bebeklerde emme başarısına ve bebek konforuna etkisi.* (Yüksek lisans tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Taş, G., Dikeç, G., & Baysan Arabacı, L. (2019). Türkiye’de ruh sağlığı ve psikiyatri hemşireliği alanında yürütülen lisansüstü tezlerin niceliksel ve içerik açısından incelemesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 10(3), 173-180. <https://doi.org/10.14744/phd.2019.13008>.
- Taşdelen Baş, M. (2020). *Çölyak tanılı adölesanlarda akran etkileşimli grup desteğinin yaşam kalitesi, akran ilişkileri ve baş etme düzeylerine etkisi.* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Tume, L. N., van den Hoogen, A., Wielenga, J. M., & Latour, J. M. (2014). An electronic delphi study to establish pediatric intensive care nursing research priorities in twenty European countries*. *Pediatr Crit Care Med*, 15(5), e206-213. <https://doi.org/10.1097/PCC.000000000000109>.
- Türkmen, B. (2019). *Çocuk yoğun bakım hemşirelerinin ağrı yönetimine ilişkin bilgi ve deneyimlerinin belirlenmesi.* (Yüksek lisans tezi). Katip Çelebi Üniversitesi.
- Uğur, S. (2020). *Kemoterapi tedavisi alan çocuklarda yorgunluğun yaşam kalitesine etkisi.* (Yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi.
- Uluhan, C. (2019). *Re-mission video oyununun kanserli adolesanların yorgunluk ve yaşam kalitesi düzeyine etkisi.* (Yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi.
- Uysal, G. (2013). *Sağlıklı internet kullanım programının internet bağımlısı olan adölesanlar üzerine etkisi.* (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi.

- Wielenga, J. M., Tume, L. N., Latour, J. M., & van den Hoogen, A. (2015). European neonatal intensive care nursing research priorities: An e-Delphi study. *Arch Dis Child Fetal Neonatal Ed*, 100(1), F66-71. <https://doi.org/10.1136/archdischild-2014-306858>.
- Yiğit, R., & Ügücü, G. (2020). *Çocukluk Dönemlerinde Büyüme ve Gelişme*. Antalya: Çukurova Nobel Tıp Kitabevi.
- Yılmaz, A. (2014). *Kanserli 15-19 yaş grubu adölesanların umutsuzluk, depresyon ve anksiyete düzeylerinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. (2022). Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

ISSN: 2757-6817

Unika Sağlık Bilimleri Dergisi
Unika Journal of Health Sciences

Olgu Sunumu/Case Report

On Yedi Yaşında Bir Ergene Yönelik Cinsel Saldırı Sonrası Gelişen Epizodik Aurasız Migren Olgusu

*A Case of Episodic Migraine Without Aura Developed After Sexual Attack to a Seventeen Years
Old Adolescent*

Ozan KAYAR¹, Gülen Güler AKSU², Safinaz DİLA TAVAS³, Ahmet YILMAZ⁴, Fevziye TOROS⁵, Aynur ÖZGE⁶

Öz: Özellikle kızlar için ergenlik, cinsel saldırıya maruz kalma açısından kayda değer bir risk dönemidir. Bu dönemde cinsel saldırının çeşitli fiziksel ve ruhsal semptomlarla ilişkili olduğu bilinmesine rağmen çok az araştırma baş ağrısıyla ilişkisini ele almıştır. Bu olgu sunumunda ise erkek arkadaşının cinsel saldırısına maruz kalan, saldırıdan birkaç gün sonra ilk migren atağını yaşayan ve sonrasında belirginleşen baş ağrıları nedeniyle kliniğimize başvuran on yedi yaşında bir ergen kız çocuğu paylaşılmıştır. Yapılan nörolojik muayene neticesinde olguya epizodik aurasız migren tanısı konmuş, alınan anamnez sonrasında erkek arkadaşı tarafından üç ay önce cinsel saldırıya maruz kaldığını bildirmesi ve travma sonrası stres semptomlarının gözlenmesi üzerine olgu çocuk ve ergen psikiyatrisi kliniği ile konsülte edilmiştir. Gerçekleştirilen ruhsal değerlendirme sonrasında ise olguya ayrıca majör depresif bozukluk ve travma sonrası stres bozukluğu tanıları konmuştur. Kliniğimizle koordineli olarak tedavi süreci devam eden olgumuzun ağrı sıklığı, süresi ve şiddetinin yanı sıra sürdürülen psikoterapi seanslarıyla birlikte travma sonrası stres belirtilerinde de belirgin bir azalma olduğu gözlenmiştir. Sadece cinsel istismar biçiminde değil, fiziksel ya da duygusal olarak deneyimlenen her türlü travmatize edici yaşantının ergenlerin yanında çocuklarda ve yetişkinlerde baş ağrısı ile ilişkisi konusunda, değerlendirme ve tedavi sürecinde multidisipliner yaklaşımın benimsenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aurasız migren, Cinsel saldırı, Ergenlik, Travma sonrası stres bozukluğu.

Abstract: Adolescence is a period of significant risk for sexual assault, especially for girls. Although it is known that sexual assault is associated with a wide range of physical and psychiatric symptoms during this period, very little researches have addressed its relationship with headache. In this case report, a seventeen-year-old adolescent girl exposed to sexual attack of her boyfriend and experienced the first migraine attack a few days after the abuse, was shared after she appealed our clinic. As a result of the neurological examination, the patient was diagnosed with episodic migraine without aura, and was consulted with the pediatric and adolescent psychiatry clinic after the anamnesis received after the patient reported that she had been exposed to sexual assault three months ago and symptoms of post-traumatic stress were observed. After the psychiatric assessment, the patient was diagnosed with major depressive disorder and post-traumatic stress disorder. In our case, whose treatment process is still continuing in coordination with our clinic, a significant decrease was observed in the symptoms of post-traumatic stress symptoms with the psychotherapy sessions, as well as the frequency, duration and severity of pain. It will be beneficial to adopt a multidisciplinary approach in the assessment and treatment process, considering that any psychological trauma experienced not only in the form of sexual abuse, but also physically or emotionally, is associated with headaches in children and adults as well as adolescents.

¹Sorumlu Yazar: Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, ORCID: 0000-0002-1269-3719, pskozan@gmail.com

Asst. Prof., Çankırı Karatekin University

²Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Tıp Fakültesi, ORCID: 0000-0001-9555-3916, dr.gulen@hotmail.com

Assoc. Prof., Mersin University

³Dr., Mersin Üniversitesi, Tıp Fakültesi, ORCID: 0000-0002-3412-5835, dla_kul_79@hotmail.com

Dr., Mersin University

⁴Dr., Mersin Üniversitesi, Tıp Fakültesi, ORCID: 0000-0002-8851-7607, a.yilmaz86.21@gmail.com

Dr., Mersin University

⁵Dr., Mersin Üniversitesi, Tıp Fakültesi, ORCID: 0000-0001-5402-9157, fevziyetoros@gmail.com

Dr., Mersin University

⁶Dr., Mersin Üniversitesi, Tıp Fakültesi, ORCID: 0000-0003-2797-2398, aynurozge@gmail.com

Dr., Mersin University

Keywords: Adolescence, Migraine without aura, Sexual assault, Post-traumatic stress disorder.

Giriş

Flört şiddeti (dating violence), geçmişte ya da halihazırda flört edilen partner tarafından fiziksel, duygusal ve cinsel istismara maruz kalma deneyimi olarak tanımlanmaktadır (Niolon vd., 2017). Araştırmalar tarafından ergenlik dönemindeki kızların maruz kaldığı cinsel istismar deneyimlerinin özellikle bir flört ilişkisi içindeyken ve erkek arkadaşları tarafından gerçekleştirilme olasılığının ilk sırada olduğu bildirilmektedir (Fernet, Hébert, ve Brodeur, 2021; İmren, Ayaz ve Yusufoglu, 2013; Wincentak, Connolly ve Card, 2017). Bu şiddet türünü yaşayan birçok ergende majör depresif bozukluk (MDB), travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), yeme bozuklukları, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, madde kötüye kullanımı ve fiziksel sağlığı tehdit eden çeşitli durumların yaygın olarak görüldüğü ifade edilmektedir (Devries vd., 2013; Exner-Cortens, Eckenrode, ve Bunge, 2017; McCauley, Breslau, ve Saito, 2015). Öte yandan bahsi geçen araştırmalarda da görüldüğü üzere çok çeşitli fiziksel ve ruhsal sorunlarla ilişkili olduğu bilinmesine rağmen araştırmacılar tarafından ergenlik döneminde cinsel saldırının migren tipi baş ağrısı ile ilişkisine doğrudan ve yeterince odaklanılmadığı söylenebilir. Nitekim var olan çalışmalar incelendiğinde bu dönemde cinsel saldırı sonrası deneyimlenen baş ağrılarının diğer somatik (mide bulantısı, kalıcı yorgunluk, uykusuzluk, önlenemeyen hızlı kalp atışları gibi) ve ruhsal yakınmalarla (anksiyete, depresif ruh hali gibi) birlikte semptomatik düzeyde ele alındıkları görülmektedir (Bonvanie, Van Gils, ve Janssens, 2015; Casanovas, Kramer, ve Clarke, 2021; Halpern, Tucker, ve Bengtson, 2013; Keswara, Murti ve Demartoto, 2017). Üstelik benzer nitelikteki araştırmalarda elde edilen verilerin daha çok migren ve diğer baş ağrısı bozukluklarına sahip erişkin örneklemden olduğu ve bu çalışmaların ise geriye dönük araştırma tasarımlarına sahip oldukları da dikkat çekmektedir (Brennenstuhl ve Fuller-Thomson, 2015; Tietjen, 2016; Tietjen, Buse ve Fanning, 2015). Bu olgu sunumunda ise erkek arkadaşının cinsel saldırısına maruz kalan, saldırıdan birkaç gün sonra ilk migren atağını yaşayan ve sonrasında belirginleşen baş ağrıları nedeniyle kliniğimize başvuran on yedi yaşında bir ergen kız çocuğu paylaşılmıştır.

Olgu Sunumu

On yedi yaşında kız ergen annesiyle birlikte çocuk ve ergen başağrısı polikliniğimize başağrısı yakınmasıyla başvurdu. Olguyla ve annesiyle gerçekleştirilen değerlendirme görüşmesinde, olgunun ilk kez üç ay önce deneyimlenen, frontal bölgelerde yerleşimli, zonklayıcı, tek taraflı ve yer değiştiren nitelikte baş ağrılarında sahip olduğu öğrenildi. Olgunun baş ağrıları ayda ortalama 10 kez tekrar ediyor ve 3-4 saat sürüyordu. Vizüel Analog Skala (VAS) ile değerlendirildiğinde olgunun baş ağrısı şiddeti 9 idi. Bunun yanında olgunun baş

ağrılarında bulantı, kusma, fotofobi ve fonofobi gibi semptomların sık eşlik ettiği, annesinde ve anneannesinde de migren tanısının bulunduğu bilgisi alındı. Olgunun serebral bilgisayarlı tomografi (BT) tetkikini de içeren laboratuvar sonuçları normal sınırlardaydı. Bunun üzerine ICHD-3 tanı kriterlerine göre olguya Aurasız Migren tanısı konuldu. Ancak alınan anamnez esnasında olgunun erkek arkadaşı tarafından üç ay önce cinsel saldırıya maruz kaldığını bildirmesi ve olguda aynı zamanda bazı dikkat çekici psikiyatrik bulguların (depresif duygudurum, ağlamaya meyil, tetikte olma hali gibi) gözlenmesi üzerine olgunun Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Anabilim Dalı ile konsülte edilmesi gereği de hissedildi.

Psikiyatrik Değerlendirme ve Tedavi Süreci

Çekirdek ailesiyle birlikte şehir merkezinden uzakta müstakil bir dağ evinde yaşayan olgunun annesi ilkokul mezunu, 52 yaşında bir ev hanımı; babası yüksekokul mezunu, 54 yaşında ve mevsimlik işçiydi. Olgunun kendisinden dört yaş büyük ve tıp fakültesinde okuyan bir ablası daha vardı. Ailenin maddi durumu oldukça düşüktü. Olgunun doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası süreçlerinde herhangi bir sorun yaşanmamıştı. Olgun, ilkokula başlarken herhangi bir uyum sorunu yaşamamış, okuma yazmayı yaşlılarıyla eş zamanlı olarak öğrenmişti. Aile içi dinamikleri incelendiğinde olgunun aile üyelerinin yaşadıkları evin konumunun da etkisiyle sosyal olarak izole bir yaşamlarının olduğu, bunun yanında babanın diğer üyeler üzerinde oldukça baskıcı, kısıtlayıcı ve saldırgan tutumlarının bulunduğu ve iletişimin aile içi üyeler arasında zayıf olduğu öğrenildi.

Görüşmede yaşadığı istismar deneyiminin sorulması üzerine olgu, on dokuz yaşında olan saldırganla internette tanıştıklarını ve bir yıla yakın süredir görüşmekte olduklarını, saldırgan askerlikten terhis edildikten kısa bir süre sonra staj çıkışında saldırganın evinde anal penetrasyonun varlığında cinsel saldırıya maruz kaldığını ifade etti. Buna ek olarak olgunun geçmişte istismar öyküsünün olmadığı ve yaşanan olaydan birkaç gün sonra ilk migren atağını deneyimlediği öğrenildi. Olaydan sonra saldırganın “*Ben istediğim zaman, istediğim yere gelmezsen ailene ve sana zarar veririm.*” diyerek olguyu tehdit ettiği, olgunun bunu arkadaşıyla, arkadaşının da rehber öğretmeniyle paylaştığı, bunun üzerine rehber öğretmenin anneyi okula çağırdığı, ardından anne tarafından adli sürecin başlatıldığı ve şikayetçi olduğu bilgisi alındı. Olgunun adli sürecinin halihazırda sürdüğü ve saldırganın açılan dava sonrasında kaçtığı öğrenildi.

Psikiyatrik değerlendirme görüşmesinde olguda, olay sonrasında depresif duygudurum, anhedoni, sürekli ağlama isteği, yoğun utanç, suçluluk ve değersizlik duyguları, derslere odaklanmakta zorlanma ve okula ilgide azalma gibi semptomların varlığının olduğu bilgisi

alındı ve gözlemlendi. Ayrıca olaydan sonra daha sık olmak üzere olgunun halihazırda ortalama on beş günde bir yaşadığı ve olayla ilgili kabuslar görmesinin neticesinde uykusundan ani kalkmalarının olduğu, uykuya dalmakta zorluk yaşadığı ve uykuda diş gıcırdatmalarının arttığı öğrenildi. Bunun üzerine olguya DSM-V tanı kriterleri göz önünde bulundurularak majör depresif bozukluk ve travma sonrası stres bozukluğu tanıları kondu. Tedavisinin çocuk ve ergen psikiyatrisi polikliniği ile koordineli olarak yürütülmesine karar verilen olguya yönelik, yaşanan sık ve şiddetli migren atakları için profilaktik tedavi ve atak tedavisinin yanında antidepressan tedavisi ve düzenli psikoterapi seanslarına başlandı. Ayrıca görüşmede bazı travmatik ve depresif belirtilerin gözlenmesi üzerinde annenin iyilik halinin olgu üzerinde güçlü ve olumlu etkiler yapacağı da düşünülerek anne, hastanenin erişkin psikiyatri polikliniğine sevk edildi. Erişkin psikiyatrisiyle gerçekleştirilen konsültasyon neticesinde ise annede de majör depresif bozukluk tanısının var olduğu ve anneye antidepressan tedavisine başlandığı öğrenildi. Halihazırda tedavisi devam eden olgunun ağrı sıklığı, süresi ve şiddetinin yanı sıra sürdürülen psikoterapi seanslarıyla birlikte depresyon ve travma sonrası stres belirtilerinde de belirgin bir azalma olduğu gözlemlendi. Çalışma öncesinde hasta ve yakını olgu sunumunda yer verilen bilgilerin akademik amaçlı kullanımı hakkında bilgilendirildi ve sözlü ve yazılı onamları alındı.

Tartışma ve Sonuç

Paylaşılan bu olgu sunumunun öncelikli amacı, baş ağrısı şikayetiyle gelen ve yardım arayışında olan ergenlerin değerlendirme sürecinde klinisyenler tarafından nörolojik öykülerinin yanında psikiyatrik öykülerinin de ayrıntılı olarak ele alınmasının, ayrıca bu hastalarda erken tanı ve multidisipliner tedavinin önemine vurgu yapmaktır. Özellikle migren ve cinsel istismar sonrası meydana gelen ve ek dezavantaj içeren ruhsal durumlar, yaygın olarak bir arada görülmesine rağmen çocuk ve ergenlerin baş ağrılarının değerlendirme ve tedavi sürecinde birçok hekim tarafından göz ardı edilebilmektedir (Rittenberger, Ostrowski-Delahanty ve Woods, 2021). Biyopsikososyal model bağlamında ele alınması önerilen bir hastalık olarak kabul edilen migren, yaşanan travmalarla birlikte görülme sıklığında artış gösterebileceği ve fenotipik transformasyon geçirebileceği gibi olgumuz özelinden de bakıldığında ilk prezentasyonunu fiziksel olduğu kadar psikolojik travma sonrasında da gösterebilir (Huang vd., 2019). Değerlendirme esnasında olgumuzda migrenle ilişkili travmatik ve ruhsal mekanizmaların rolünün farkına varılmasının ve multidisipliner iş birliğinin varlığının, alternatif ve daha etkin bir tedavi sürecinin önünü açtığı söylenebilir. Dahası araştırmacılar tarafından cinsel istismar deneyimi sonrasında görülen TSSB'nin bireylerde epizodik migrenin kronik migrene dönüşümünü hızlandırdığı, kronik migren tanısı olanlarda

TSSB tanısının daha sık görüldüğü bildirilmektedir (Radat, 2021; Buse, Silberstein, ve Manack, 2013). Bu bağlamda olgumuzda migren tanısının epizodik nitelikte olmasının ve tedaviye erken başlanmış olmasının hastalığın kronikleşmesi açısından seyri üzerinde olumlu bir etkiye yol açacağı düşünülmektedir. Nitekim tedavi süreci devam eden olgumuzda kombine tedavi ile birlikte migren ataklarının sıklığı, süresi ve şiddetinde zamanla azalmanın olduğu gözlenmiştir.

Araştırmalar bir flört ilişkisi içindeyken partnerleri tarafından cinsel saldırıya uğrayan özellikle ergen kızların başta TSSB, majör depresif bozukluk ve anksiyete bozuklukları gibi psikopatolojilerin yanında (Devries vd., 2013; Exner-Cortens vd., 2017; McCauley vd., 2015), cinsel istismar mağduriyeti varlığında migren ve gerilim tipi baş ağrıları gibi nörolojik bozukluklar geliştirme açısından risk altında olduklarını göstermektedir (Peterlin, Nijjar ve Tietjen, 2011; Tietjen vd., 2015). Var olan bütün bu çoklu risk etmenleri ise bu bireylerde halihazırda migren gibi baş ağrılarıyla birlikte azalan yaşam kalitesini daha da kötüleştirmekte ve ergenlerin kimlik gelişimi üzerinde de olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Koller, Diesner ve Voithl, 2019; Martin-Storey, 2015). Partneri tarafından maruz kaldığı cinsel istismarın ergen/kız olgumuz üzerindeki bahsi geçen yıkıcı sonuçları, “flört ilişkisinde cinsel şiddet” kavramının üzerinde durulması gereken bir diğer önemli konu olduğunu düşündürmektedir. Bu sonuçlar bağlamında ergenlik döneminde flört ilişkisinde cinsel şiddet deneyiminin başka ek nörolojik ve psikiyatrik bozukluklarla ilişkili ve ciddi nitelikte bir toplum sağlığı sorunu olduğu göz önünde bulundurularak konuyla ilgili uygun ve etkili politikalar üretilmesinin oldukça önem arz ettiği kanaatindeyiz.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Yazar Katkıları: Fikir: OK; Tasarım/ Dizayn: OK, GGA, SDT, AY; Denetleme: FT, AÖ; Veri toplanması ve/veya işlenmesi: OK, SDT, AY, AÖ; Analiz ve/veya yorum: OK, GGA; Yazıyı yazan: OK

Hakem Değerlendirmesi: İç/Dış bağımsız.

Teşekkür: Bu olgu sunumunda yer alan hastamıza ve olgunun yayınlanması ile ilgili desteğini esirgemeyen ailesine makaleye katkılarından dolayı çok teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- Buse, D. C., Silberstein S. D., Manack, A. N., Papapetropoulos, S., & Lipton, R. B. (2013). Psychiatric comorbidities of episodic and chronic migraine. *J Neurol*, 260(8), 1960-9. <https://doi.org/10.1007/s00415-012-6725-x>
- Devries, K. M., Mak, J. Y., Garcia-Moreno, C., Petzold, M., Child, J. C., Falder, G., ... Pallitto, C. (2013). The global prevalence of intimate partner violence against women. *Science*, 340, 1527-1528. <https://doi.org/10.1126/science.1240937>

- Exner-Cortens, D., Eckenrode, J., Bunge, J., & Rothman, E. (2017). Revictimization After Adolescent Dating Violence in a Matched, National Sample of Youth. *J Adolesc Health*, 60(2), 176–183. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2016.09.015>
- Fernet, M., Hébert, M., Brodeur, G., & Théorêt, V. (2021). "When You're in a Relationship, You Say No, but Your Partner Insists": Sexual Dating Violence and Ambiguity Among Girls and Young Women. *J Interpers Violence*, 36(19-20), 9436–9459. <https://doi.org/10.1177/0886260519867149>
- Huang, M. H., Chan, Y. L. E., Hsu, J. W., Bai, Y. M., Huang, K. L., Tsai, S. J., ... & Chen, M. H. (2019). Risk of developing migraine among patients with posttraumatic stress disorder: A nationwide longitudinal study. *Taiwan J Psychiatry*, 33(4), 192. https://doi.org/10.4103/TPSY.TPSY_40_19
- İmren, S. G., Ayaz, A. B., Yusufoglu, C., & Arman, A. R. (2013). Cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergenlerde klinik özellikler ve intihar girişimi ile ilişkili risk etmenleri. *Marmara Med J*, 26, 11-16. <https://doi.org/10.5472/MMJ.2012.02518.1>
- Koller, L. S., Diesner, S. C., & Voithl, P. (2019). Quality of life in children and adolescents with migraine: An Austrian monocentric, cross-sectional questionnaire study. *BMC Pediatr*, 19, 164. <https://doi.org/10.1186/s12887-019-1537-0>
- Martin-Storey, A. (2015). Prevalence of dating violence among sexual minority youth: Variation across gender, sexual minority identity and gender of sex-ual partners. *J Youth Adolesc*, 44(1), 211-224. <https://doi.org/10.1007/s10964-013-0089-0>
- McCauley, H. L., Breslau, J. A., Saito, N., & Miller, E. (2015). Psychiatric disorders prior to dating initiation and physical dating violence before age 21: findings from the National Comorbidity Survey Replication (NCS-R). *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 50(9), 1357–1365. <https://doi.org/10.1007/s00127-015-1044-z>
- Niolon, P. H., Kearns, M., Dills, J., Rambo, K., Irving, S., Armstead, T., & Gilbert, L. (2017). *Preventing intimate partner violence across the lifespan: A technical package of programs, policies, and practices*. Atlanta: Government Printing Office.
- Peterlin, B. L., Nijjar, S. S., & Tietjen, G. E. (2011). Post-traumatic stress disorder and migraine: epidemiology, sex differences, and potential mechanisms. *Headache*, 51, 860-868. doi: 10.1111/j.1526-4610.2011.01907.x.
- Radat, F. (2021). What is the link between migraine and psychiatric disorders? From epidemiology to therapeutics. *Rev Neurol (Paris)*, 177(7), 821-826. <https://doi.org/10.1016/j.neurol.2021.07.007>
- Rittenberger, M., Ostrowski-Delahanty, S., & Woods, K. (2021). The impact of trauma exposure on headache outcomes. *Child Health Care*, 1-14. <https://doi.org/10.1080/02739615.2021.1913163>
- Tietjen, G. E., Buse, D. C., Fanning, K. M., Serrano, D., Reed, M. L., & Lipton, R. B. (2015). Recalled maltreatment, migraine, and tension-type headache: Results of the AMPP Study. *Neurology*, 84(2), 132-140. <https://doi.org/10.1212/WNL.0000000000001120>
- Wincentak, K., Connolly, J., & Card, N. (2017). Teen dating violence: A meta-analytic review of prevalence rates. *Psychol Violence*, 7, 224-241. <https://doi.org/10.1037/a0040194>

ISSN: 2757-6817

Unika Sağlık Bilimleri Dergisi
Unika Journal of Health Sciences

Olgu Sunumu/Case Report

Nörofibromatozis ve Ebelik Bakımı: Olgu Sunumu*

Neurofibromatosis and Midwifery Care: A Case Report

Mehtap ÇELİK¹, Öznur HAYAT ÖKTEM²

Öz: Nörofibromatozis (NF), otozomal dominant geçişli olup, deri, sinir sistemi ve gözde belirtiler gösteren, tip 1 (NF-1) ve tip 2 (NF-2) olmak üzere iki gruba ayrılan bir hastalıktır. Olgumuz 21 yaşında Karabük Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne amnion sıvısı gelmesi sebebiyle başvuran gebedir. Gebede karın çevresinde, yüzünde, saçlı deride, perine bölgesinde ve sağ bacağına nörofibromlar ve cafe au lait lekeleri tespit edildi. Yapılan tam kan sayımı, idrar, kan şekeri, karaciğer ve böbrek fonksiyon testleri normal olarak değerlendirildi. Olgumuzda gebenin şimdiye kadar NF-1 tanısı almadığı ve gebelik izlemlerinde bu belirtiler değerlendirilmediği görülmüştür. Bu çalışmada daha önce NF-1 tanısı almamış ve doğum belirtileri başlayan olguyu sunmayı amaçladık.

Anahtar Kelimeler: Ebelik bakımı, Gebelik, Nörofibromatozis.

Abstract: Neurofibromatosis (NF) is an autosomal dominant disease that is divided into two groups: type 1 (NF-1) and type 2 (NF-2), with symptoms in the skin, nervous system, and eyes. Our case is a pregnant woman who was admitted to Karabük Education and Research Hospital at the age of 21 due to the arrival of amniotic fluid. Neurofibromas and cafe au lait spots were detected around the abdomen, face, scalp, perineum, and right leg during pregnancy. The complete blood count, urine, blood sugar, liver and kidney function tests performed were evaluated as normal. In our case, it has been observed that the pregnant woman has not been diagnosed with NF-1 so far and these symptoms have not been evaluated in pregnancy follow-ups. In this study, we aimed to present a case who had not previously been diagnosed with NF-1 and whose birth symptoms had started.

Keywords: Midwifery care, Neurofibromatosis, Pregnancy.

* Bu makale, 5. Uluslararası 6. Ulusal Ebelik Kongresinde poster bildirisi olarak sunulmuştur.

¹Sorumlu yazar: Uzman Ebe, Karabük Eğitim Araştırma Hastanesi, ORCID: 0000-0003-0544-0083, mhptcl3564@gmail.com
Lecturer, Karabük Training and Research Hospital

²Doktora Öğrencisi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Sağlık Bilimleri Enstitüsü, ORCID: 0000-0002-6209-5821, oznurhayat_78@hotmail.com
Ph.D. Student, Health Sciences University

Giriş

Nörofibromatozis tip 1 (NF-1) kromozom 17'deki NF-1 tümör baskılayıcı gendeki mutasyonların neden olduğu otozomal dominant bir hastalıktır (Çarman, 2017). Görülme sıklığı yaklaşık 1:3000 olan prevalansı olup gebe popülasyonda da bu değer değişmemektedir (Zafer, Özlem Alt, Durum ve Turgut, 2016).

Nörofibromatozise sahip bireylerin hemen hemen hepsinde pigmenter lezyonlar (kafe-au-lait macules, cilt çilleri ve Lisch nodülleri) ve dermal nörofibromlar görülmektedir. Bazı bireylerde iskelet anormallikleri (skolyoz, tibial psödatroz ve orbital displazi), beyin tümörleri, periferik sinir tümörleri, öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği ve yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyebilecek sosyal ve davranışsal problemler görülmektedir (Guttman vd., 2017). En sık görülen Nörofibromatozis Tip 1 tanısı Ulusal Sağlık Enstitüleri'ne (NIH) göre, 'cafe au lait' lekeleri, nörofibrom veya pleksiform nörofibrom, aksiler-inguinal çiller, optik gliom, lish nodülü, kemik anomalileri ve 1. derece akrabalarında öykü olması kriterlerinden iki veya daha fazlası olduğunda konmaktadır (Çarman, 2017). Tek bir tedavi yöntemi olmasa da mevcut klinik yönetimi hastalığı erken tanı ve risk değerlendirmesi ile biyolojik olarak hedefe yönelik tedavileri içerir. Tedavi hastaların yaşam kalitesini iyileştirecek tıbbi ve davranışsal müdahaleleri içermektedir. Yirmi bir yaşında 38 haftalık ilk gebeliği olan ve hastanemize başvurduktan sonra ilk kez NF tip 1 tanısı alan olgumuzu nadir görülmesi sebebiyle paylaşmayı amaçladık.

Olgu Sunumu

Yirmi bir yaşında ve 38 haftalık ilk gebeliği olan hasta NST çekilmek üzere hastaneye başvurmuştur. Gebe il merkezine 40 km uzaklıkta olan bir ilçede yaşamakta, lise mezunu ve ev hanımıdır. NST çeken ebe tarafından göbek çevresinde cafe au lait lekeleri tespit edilmiştir. Gebe NST sonrası nöbetçi kadın hastalıkları ve doğum uzmanı tarafından vajinal muayene esnasında Şekil 1'de görüldüğü gibi perine bölgesinden başlayıp sol bacak arkasını da kaplayan nörofibromları olduğu tespit edilmiştir. Vajinal muayene bulgusunda serviks kapalı ve amnion mayi gelişi yoktur.

Şekil 1. Perine Bölgesinden Başlayıp Sol Bacak Arkasına Kadar Devam Eden Nörofibrom Görüntüsü

Gebenin saçlı derisinde (Şekil 2), yüzünde (Şekil 3) ve karın çevresinde (Şekil 4) de cafe au lait lekeleri ve nörofibromlar tespit edilmiştir. Gözlerde iris hamartomu (Lisch nodülü) vardır (Şekil 4). Nörofibromatozis tanısı daha önce almadığını ve bu leke ve nörofibromlar için sağlık kuruluşuna başvurmadığını beyan etmiştir. Doğuştan itibaren bu durumun var olduğunu ve gebelikte bir değişiklik olmadığını söylemiştir. Evlendikten sonra eşinin bu durumdan rahatsız olmadığını ancak tedavi konusunda öneride bulunduğunu ve gebenin kendisi utandığı için doktora gitmediğini belirtmiştir.

Şekil 2. Saçlı Deride Yer Alan Cafe Au Lait Lekeler

Şekil 3. Yüz Gölgesinde Yer Alan Cafe Au Lait Lekeleri ve Nörofibromlar

Şekil 4. İris Hamartomu (Lisch Nodülü)

Gebenin vital bulgularında anormal bir değer saptanmamıştır. Gebelik boyunca 1. basamak sağlık kuruluşuna 30. haftada tetanoz aşısı için gitmiştir ve 32. haftaya kadar olan takiplerini 2. basamak sağlık kuruluşunda yaptırmıştır. Gebeliğinin 32-38. haftaları arasında herhangi bir sağlık kuruluşuna başvuru yapmamıştır. Gebelik boyunca günde bir tane sigara kullanmaktadır. İleri tetkik ve tedavi için daha kapsamlı bir hastaneye 112 kara aracıyla sevk edilmiştir.

Şekil 1. Sol Tarafta Yer Alan Cafe Au Lait Lekeleri ve Nörofibromlar

Şekil 2. Karın Bölgesinde Yer Alan Cafe Au Lait Lekeleri ve Nörofibromlar

Tartışma ve Sonuç

Nörofibromatozis tip 1 genetik geçişli olan bir hastalıktır. Bayram, Bayram ve Tireli, (2020) çalışmasında olgunun pozitif aile öyküsü olduğunu saptamıştır. Çarman vd., (2017) yaptıkları çalışmada 49 olgu incelenmiş olup 14'ünün pozitif aile öyküsü olduğu bulunmuştur. Khosrotehrani vd., (2003) 378 olgudan %39'unun ailesel geçişli olduğunu bulmuşlardır. Bizim olgumuzda babasında NF-1 tanısı bulunmaktadır.

Dugoff ve Sujansky (1996) 105 kadında yaptığı çalışmada hastaların %60'ının gebelikte yeni nörofibromların oluştuğunu, %52'sinde mevcut nörofibromların büyüdüğü bulunmuştur. Bağış ve Saygılı Yılmaz (2001) ülkemizdeki iki olgu sunumunda nörofibromların gebeliğe bağlı olarak artmadığını ve büyümediğini bildirmiştir. Bizim olgumuzda gebelikte nörofibromlarda herhangi bir değişiklik olmadığı saptandı.

Gebelikte NF-1 durumuna bağlı erken doğum, intrauterin büyüme geriliği, gebeliğe bağlı hipertansiyon, preeklampsi, HELLP sendromu, oligohidroamniyos, polihidroamnios, abortus gibi komplikasyonlar yüksek olduğu bildirilmiştir (Kenborg vd., 2021; Zafer vd., 2016). Fakat bazı çalışmalarda gebeliğin NF-1 ile ilişkisi anlamlı çıkmamıştır (Jarvis ve Crompton, 1978). Olgumuzda bu komplikasyonlar görülmemiştir.

Sezaryen endikasyonları NF-1 tanısı alan gebelerde fazla görülmektedir. Bunun olası nedenleri hipertansiyon, sefolopelvik uyumsuzluk, başarısız indiksiyon ve nedeni belli olmayan endikasyonlardır (Chetty, Brian ve Mary, 2011; Zafer vd., 2016). Bizim olgumuz perine bölgesindeki yoğun nörofibromlar sebebiyle sevk edildiği hastanede sezaryen ile doğum yapmıştır.

Gebelerin cafe-au-lait lekeleri ve nörofibroma açısından cilt muayeneleri ve aile hikayelerinin sorgulanması, NF-1 tanısı açısından önemlidir. NF-1 hastalarında gebelikte erken doğum, intrauterin büyüme geriliği, gebeliğe bağlı hipertansiyon, preeklampsi, HELLP sendromu, oligohidroamniyos, polihidroamnios, abortus gibi komplikasyonların görülme sıklığında artış olabilmektedir. Bu olası komplikasyonları önlemek için ebelerin prekonsepsiyonel bakım hizmetini verirken genetik danışma verilmesi, doğacak çocukların NF-1 açısından düzenli takip edilmesi risk faktörlerinin önceden tespit edilmesi açısından önem taşımaktadır.

Araştırmanın Etik Yönü: Gebeden yayın için sözlü ve yazılı onam alınmıştır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Yazar Katkıları: Fikir: MÇ, ÖHÖ; Tasarım/ Dizayn: MÇ, ÖHÖ; Denetleme: MÇ, ÖHÖ; Veri toplanması ve/veya işlemesi: MÇ, ÖHÖ; Yazıyı yazan: MÇ, ÖHÖ.

Hakem Değerlendirmesi: İç/Dış bağımsız.

Kaynaklar

- Bağış, T., & Saygılı Yılmaz, E. (2001). Nörofibromatozis ve Gebelik: 2 Olgu Sunumu. *Journal of Clinical Obstetrics & Gynecology*, 11(5), 340-42.
- Bayram, T., Bayram, D., & Tireli, D. (2020). Neurofibromatosis Type 1-related Multiple Plexiform Neurofibromas: A Case Report. *Turkish Journal Of Neurology*, 26(1), 42-46. <https://doi.org/10.4274/tnd.2019.44520>.
- Chetty, S. P., Brian, L. S., & Mary, E. N. (2011). Management of Pregnancy in Women with Genetic Disorders: Part 2: Inborn Errors of Metabolism, Cystic Fibrosis, Neurofibromatosis Type 1, and Turner Syndrome in Pregnancy. *Obstetrical & Gynecological Survey*, 66(12), 765-76. <https://doi.org/10.1097/OGX.0b013e31823cdd7d>.
- Çarman, K. B. (2017). Neurofibromatosis type-1: Evaluation of 49 cases. *Haydarpaşa Numune Training and Research Hospital Medical Journal*, 57(3), 157-160. <https://doi.org/10.14744/hnhj.2017.86580>.
- Dugoff, L., & Eva S. (1996). Neurofibromatosis Type 1 and Pregnancy. *American Journal of Medical Genetics*, 66(1), 7-10. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1096-8628](https://doi.org/10.1002/(SICI)1096-8628).

- Gutmann, D. H., Ferner R. E., Listernick R. H., Korf B. R., Wolters P. L., & Johnson K. J. (2017). Neurofibromatosis type 1. *Nat Rev Dis Primers*, 3(17004). doi: 10.1038/nrdp.2017.4. PMID: 28230061.
- Jarvis, G. J., & Crompton, A. C. (1978). Neurofibromatosis and Pregnancy. *BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynaecology*, 85(11), 844-46. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0528.1978.tb15840.x>.
- Kenborg, L., Cristina, B., Pernille, E., Bidstrup, S. O., Dalton, K. D., Thomas, T., ... Jeanette F. W. (2021). Pregnancy Outcomes in Women with Neurofibromatosis 1: A Danish Population-Based Cohort Study. *Journal of Medical Genetics*, 59(3), 237-242. <https://doi.org/10.1136/jmedgenet-2020-107201>.
- Özcan, H., Kandı, B., Doğan, G., & Hazneci, E. (2002). Nörofibromatozis. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 9(4), 273-276.
- Well, L., Anna, J., Hildegard K. S., Said, F., Maxim, A., Markus, S., ... Johannes, M. S. (2020). The Effect of Pregnancy on Growth-Dynamics of Neurofibromas in Neurofibromatosis Type 1. *PloS One*, 15(4), e0232031. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0232031>.
- Zafer, E., Özlem Alt, S., Durum, Y., & Turgut, M. (2016). Gebeliği komplike eden serebral tutulumlu nörofibromatozis tip 1 olgusu. *Perinatoloji Dergisi*, 24(1), 41-46. <https://doi.org/10.2399/prn.16.0241001>.

ISSN: 2757-6817

Unika Sağlık Bilimleri Dergisi
Unika Journal of Health Sciences

Derleme/ReviewArticle

Gebelikle İlişkili Aritmiler, Yönetimi ve Hemşirelik/Ebelik Yaklaşımı

Pregnancy-Related Arrhythmias, Management and Nursing/Midwifery Approach

Ayşe ÇUVADAR¹, Gökay TAYLAN²

Öz: Gebelik sırasında, kadınların hormonal ve hemodinamik değişiklikleri kardiyak aritmilerin ortaya çıkma olasılığını arttırmaktadır. Gebelikte görülen kardiyak aritmiler, hem annenin hem de fetusun sağlığında morbidite veya mortaliteye neden olabilir. Maternal kardiyak aritmilerin optimal yönetimi, spesifik aritminin tanımlanmasını, komorbid durumların teşhisini ve uygun müdahaleyi içerir. Genel olarak, maternal kardiyak aritmilerin yönetimi genel popülasyona benzer. Kardiyak aritmisi olan gebede sağlık ekip üyeleri tarafından yapılacak kaliteli ve uygun bir yönetim ile hem anne hem de fetüsün sağlığı korunabilir. Bu nedenle gebelikle ilişkili aritmilerin yönetimi önemlidir. Bu derleme makale, gebelikte ortaya çıkan aritmilerin yönetimi ve hemşirelik/ebelik yaklaşımına katkı sağlamak amacıyla planlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aritmi, Gebelik, Ebe, Hemşire, Yönetim.

Abstract: During the time of pregnancy, the hormonal and hemodynamic changes of women, increase in existence of cardiac arrhythmias. Cardiac arrhythmias in pregnancy can cause morbidity or mortality in the health of both the mother and the fetus. Maternal arrhythmias can occur in isolation or in the setting of underlying structural heart disease. Optimal management of maternal cardiac arrhythmias includes identification of the specific arrhythmia, diagnosis of comorbid conditions, and appropriate intervention. In general, management of maternal cardiac arrhythmias is similar to that of the general population. In pregnant women with cardiac arrhythmia, the health of both mother and fetus can be protected by a qualified and appropriate treatment by healthcare team members. For this reason, management of pregnancy-related arrhythmias has great importance. This review article is planned to contribute to the management of arrhythmias during pregnancy and to the nursing/midwifery approach.

Keywords: Arrhythmia, Pregnancy, Midwife, Nurse, Management.

¹ Sorumlu Yazar: Dr., Trakya Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-7917-0576, aysecuvadard@hotmail.com
Dr., Trakya University

² Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-7015-4537, taylan1091@hotmail.com
Assistant Professor, Trakya University

Giriş

Kalp atımlarının düzensiz hale gelmesi aritmi olarak tanımlanır ve ritim bozukluğu ile aynı anlamda kullanılır. Ritim bozukluğu sırasında kalp çok hızlı atabilir (taşikardi), çok yavaş atabilir (bradikardi) veya düzensiz atabilir. Aritmi oluşumuna neden olan elektrofizyolojik mekanizmalar ve klinik durumların fark edilmesi tedavinin planlanmasında oldukça önemlidir. Asit-baz ve elektrolit dengesizlikleri, vücut sıcaklığında meydana gelen dalgalanmalar, endokrin sistemde meydana gelen bazı patolojiler, konjestif kalp yetmezliği, miyokard iskemisi, hipoksi ya da ilaç etkileşimleri gibi birçok sebep aritmi oluşumuna ya da aritmi şiddetinin artmasına sebep olabilir (Yapıcı ve Azizoğlu, 2015; Blomström-Lundqvist vd., 2003).

Aritmilerin gebelikte ilk kez ortaya çıkmasından ziyade, daha çok bilinen bir ritim bozukluğu ya da yapısal kalp hastalığının tetiklemesi ile ortaya çıktığı bilinmektedir (Peter ve Brady, 2015). Doğum eylemi sırasında aritmi oluşma riski nispeten daha yüksektir. Gebelikte ve doğum eylemi sırasında aritmilere neden olan faktörler; hormonların doğrudan kardiyak elektrofizyolojik etkileri, otonom tonustaki değişiklikler, hemodinamik bozulmalar, hipokalemi ve alta yatan kalp hastalığı olmasıdır (Gomez Flores ve Marquez, 2007).

Gebelikte artan oksijen gereksinimine ve kan volümüne bağlı olarak kardiyak out-put artar. Normal bir kadında kardiyak out-put 4,5-5,5 ml/dk iken gebelikte 1,5 ml/dk daha yükselir. Bu artış hem nabız hızında hem de nabız volümünde artma ile ortaya çıkar (Taşkın, 2020). Gebelikte kalp atım sayısı %25 artar, bu nedenle özellikle üçüncü trimesterde sinüs taşikardisi görülme olasılığı yüksektir (Blomström-Lundqvist vd., 2003). Gebe kadın, artan kalp hızı ve kardiyak out-put, sistemik direncin azalması, plazma katekolamin konsantrasyonlarının artması, adrenerjik reseptör hassasiyeti, atriyal gerilme ve intravasküler hacim genişlemesi nedeniyle artan end-diastolik hacimlerin yanı sıra hormonal ve duygusal değişiklikler de dahil olmak üzere gebeliğe adaptasyonda önemli bazı değişiklikler yaşar (Adamson ve Nelson-Piercy, 2002). Bugüne kadar yapılan çalışmalarda çarpıntısı araştırılan kadınların %50'sinden fazlasında ektopik atımlar ve sürekli olmayan aritmi ile karşılaşılırken, sürekli taşikardilere ise yaklaşık %2-3 civarında daha az bir oranla karşılaşılmıştır (Blomström-Lundqvist vd., 2003). Aritmilerin insidansında ve risk faktörlerinde cinsiyet farklılıkları bilinen bir durumdur. Semptomatik atriyal re-entran ve atriyoventriküler nodal re-entran taşikardiler genellikle kadın cinsiyette ve genç yaşlarda daha ağırlıklıdır. İlaç kaynaklı torsade de pointes ve semptomatik uzun QT sendromu da kadınlarda erkeklere oranla daha yaygın görülmektedir. Gebe kadınlarda patolojik bradikardi nadirdir ve genellikle 1/20.000 kadın insidansı ile konjenital kalp bloğuna

bağlıdır (Michaelson, Jonzon ve Riesenfeld, 1995). Yapısal kalp hastalığının varlığı aritmi olasılığını artırır. Mitral darlık gibi durumlar gebelik sırasında ilk kez semptomatik olarak ortaya çıkabilir. Gebe kadında konjenital kalp hastalığında özellikle de ameliyat geçirmiş olması, aritmiler için daha yüksek risk oluşturmaktadır (Adamson ve Nelson-Piercy, 2002). Paroksizmal supraventriküler taşikardi insidansı gebelik sırasında artarken, atriyal fibrilasyon ve ventriküler taşikardi nadiren görülür (Wolbrette, 1995).

Tanı

Gebelikte aritmi tanısında üç faktör önemlidir. Bu faktörlerden ilki, durumun gidişatı ve uygun bir tedavi için doğru tanılama yapmak, ikicisi, aritmi ile ilişkili ek kalp hastalığı var mı? bu durumun değerlendirilmesi, sonuncu ise aritmilerle ortaya çıkabilecek sistemik bir hastalığın (troid fonksiyon bozuklukları gibi) ekarte edilmesidir (Adamson ve Nelson-Piercy, 2002).

Hastanın kapsamlı bir öyküsü ve muayenesi en önemli yol göstericidir. Üçüncü trimesterde hastaların aktivite ile daha semptomatik hale gelebileceği ve böylece küçük aritmilerin bile nefes darlığı veya göğüs ağrısı gibi ilişkili semptomlarla ortaya çıkabileceği unutulmamalıdır. Çarpıntı en sık görülen semptomdur ve senkop veya pre-senkop kardiyak bir nedeni yansıtırsa da ikinci trimesterde maksimal olan periferik vazodilatasyon nedeniyle kan basıncındaki fizyolojik düşüşten de sonuçlanabilir. Özellikle hayatı tehdit eden aritmilere genetik eğilimi tanımlayabilecek ani erken veya açıklanamayan ölümlere yoğunlaşan kapsamlı bir aile öyküsü alınması önemlidir (Adamson ve Nelson-Piercy, 2002).

Tanılama Yöntemleri

EKG: Gebe bir kadının EKG'si gebe olmayan bir kadınınkinden farklılık gösterebilir. Kalp atış hızındaki artış PR, QRS ve QT aralıklarının azalmasına neden olabilir; bununla birlikte, genellikle P dalgası, QRS kompleksi veya T dalgasının genişliğinde bir değişiklik yoktur. Gravid uterus nedeniyle elektrik aksı sola kayabilir ve gebelik sırasında ektopikler (erken atriyal/ventrikül) atımları yaygındır. QRS dalgalarında fizyolojik Q dalgaları ve ters T dalgası olabilir. İstirahat EKG'sinde Wolff-Parkinson-White (WPW) delta dalgaları gibi primer elektriksel hastalığın göstergesi olabilir veya altta yatan bir kardiyak durumu veya geçmişte uygulanmış cerrahi müdahaleyi yansıtabilir (Carruth, Mivis, Brogan, ve Wenger, 1981).

Ekokardiyografi: Yapısal ve fonksiyonel kalp hastalığını teşhis etmek için aritmisi kanıtlanmış herhangi bir gebe hastanın araştırılmasının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmelidir (Adamson ve Nelson-Piercy, 2002).

Egzersiz EKG: Gebelik sırasında egzersizin obstetrik nedenlerle kontrendike olmamasını sağlayarak makul bir şekilde gerçekleştirilebilir. Kadının normal egzersiz yeteneğini aşmamaya özen göstermeli ve plasenta perfüzyonunu bozabileceği için hipotansiyon gelişirse test durdurulmalıdır (Adamson ve Nelson-Piercy, 2002).

Farmakolojik testler: Farmakolojik bir stres, özellikle dar kompleks taşikardide önemli tanısal bilgiler sağlayabilir. İntravenöz adenozin, ağırlıklı olarak dar QRS taşikardilerin sonlandırması için gebelikte yaygın olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte adenozinin yanıtı olmadığı hastalarda metoprolol veya digoksin de taşikardi sonlandırılmasında güvenle kullanılabilir. Gebelikte Brugada sendromu için ajmaline veya flecainide challenge testi bildirilmemiştir fakat flecainide gebelikte güvenle kullanılabilir (Adamson ve Nelson-Piercy, 2002).

Elektrofizyolojik çalışmalar: Aritmi genellikle doğum sonrasına kadar farmakolojik olarak yönetilebildiğinden, gebelikte nadiren gereklidir. Medikal tedaviye dirençli taşikardi durumunda üç boyutlu haritalama yöntemi kullanılarak ablasyon tedavisi yapılabilmektedir (Adamson ve Nelson-Piercy, 2002).

Tedavi ve Yönetim

Gebelik sırasında görülen aritmiler hem annenin hem de fetüsün sağlığında tehdiye neden olacağından yönetimi oldukça önemlidir (Peter ve Brady, 2015). Gebe kadınların, doğurganlık çağındaki kadınlarda görülen olağan aritmilere sahip olma riski yüksektir. Bunların çoğu iyi huylu sinüs taşikardileri veya bradikardiler veya atriyal ve ventriküler ektoptik atımlardır. Bu aritmiler uterus kan akışını azaltacak hemodinamik bozulmaya sahip olduğunda genellikle tedavi ve yönetim acil öneme sahiptir. Yönetim, gelişmekte olan fetüsün korunması için önemli olan nüanslarla birlikte, gebe olmayan kadınlarla benzerdir (Wolbrette, 2003; McAnulty, 2012). Bununla birlikte, gebelik sırasındaki kronik ilaç tedavisi, yalnızca sık görülen, hemodinamik olarak anlamlı aritmi epizodları için kullanılmalıdır (Wolbrette, 2003). Supraventriküler veya ventriküler prematüre atımların yönetimi için genellikle ilaç tedavisi gerekmez, ancak sigara, kafein ve alkol gibi potansiyel uyarıcılar ortadan kaldırılmalıdır. Paroksizmal supraventriküler taşikardide önce vagal stimülasyon manevraları denenmelidir. Atriyal fibrilasyonu olan gebelerde tedavinin amacı elektriksel kardiyoversiyon ile sinüs ritmine döndürmektir. Hız kontrolü, kardiyoselektif bir beta-adrenerjik bloker ilaç ve/veya digoksin ile sağlanabilir. Gebe kadınlarda, kardiyomyopati, konjenital kalp hastalığı, kalp kapak hastalığı veya mitral kapak prolapsusu varlığında ventriküler aritmiler ortaya çıkabilir. Elektriksel kardiyoversiyon veya sotalol kullanılabilir (amiodaron fetüs için güvenli değildir). Ancak sotalolün QT uzatma

riskine dikkat edilmelidir. Son olarak konjenital uzun QT sendromlu kadınlarda gebelik ve doğum sonrası dönemde beta bloker tedaviye devam edilmelidir (Gomez Flores ve Marquez, 2007).

Gebe kadınlarda patolojik bradikardi nadirdir. Fizyolojik bradikardi olan bazı kadınlar, ikinci trimesterde, sistemik dirençteki azalma nedeniyle kan basıncı düştükçe semptomatik hissedebilirler; ancak, nadiren tedavi gereklidir. Birinci ve ikinci trimesterde semptomatik olan hastalarda kesin kılavuz önerisi olmamakla birlikte kalıcı pacemaker uygulaması düşünülebilir (Peter ve Brady, 2015). Semptomatik bradikardi, düşük vena kava basıncının gravid uterus tarafından sıkıştırılmasının bir sonucu olan ve annenin pozisyon değiştirmesine yanıt veren gebeliğin sırtüstü hipotansif sendromuna bağlanmaktadır. Konjenital kalp bloğu nadirdir ve genellikle gebelik sırasında sorun oluşturmaz. Doğumla ilişkili Valsalva manevrasının bradikardi ve senkop olasılığını artırdığı ve volta atımının da artan kardiyovasküler stres için yeterli bir kalp atış hızı yanıtı sağladığı konusunda bazı endişeler mevcuttur. Alternatif görüş, hastaların takılan cihazı nadiren kullanmamasıdır (Hidaka, Chiba, Kurita, Satoh ve Nakano, 2006). Gebelikte kalp durması nadirdir (1/30.000); ancak ortaya çıkarsa, gebe kadının kardiyopulmoner resüsitasyon tekniklerinde birkaç farklılık olduğunun farkında olunması önemlidir. Fetal sonucu optimize etmek için, resüsitasyona kalp konseyinin belirlediği yönergeleri izleyerek devam etmeli ve bir kadın doğum uzmanı ve pediyatrist erken bir aşamadan itibaren dahil edilmelidir (Kloeck vd., 1997).

Gebelikte oluşan ritim bozukluklarının yönetiminde dikkat edilmesi gereken temel noktalar; anne ve fetüs için en iyi olan tedavinin seçilmesi, gebelikte gelişen fizyolojik değişikliklere bağlı olarak ilaç ve toksisite riskindeki değişimin göz önünde bulundurulması, yapısal kalp hastalığı bulunan gebelerin bir erişkin konjenital kalp hastalığı uzmanı tarafından dikkatlice takip edilmesi, semptomların ciddiyeti ve yarar-zarar oranına dikkat edilmesidir (Peter ve Brady, 2015).

Hemşirelik/Ebelik Yaklaşımı

Hemşire/ebelerin sağlık ekip üyeleri içerisinde profesyonel bir meslek dalı olarak görev aldıkları birimlerde kaliteli bakım verebilmeleri için, yeterli bilgi ve donanıma sahip olmaları ve etkili bakım sunmaları oldukça önemlidir (Doğan ve Mele, 2012). Rich'in 1999 yılında kardiyopulmoner arrest gelişen 100 hasta ile yaptığı çalışmada, hemşirelerin hastalarda meydana gelen elektrokardiyografi (EKG) değişikliklerini ve hastanın fizyolojik ve genel durumunu gözlemleyerek kardiyak arrest gibi kritik durumu belirleme ve önlemede ne kadar etkili rolü olduğunu ortaya koymuştur (Rich, 1999). Hemşire ve ebelerin gebelik döneminde

ortaya çıkan aritmilere yaklaşımda; gebelikte ortaya çıkan fizyolojik değişiklikleri iyi bilmesi ve bu değişikliklerin gebelik öncesi var olan kalp hastalıkları üzerine etkisini de anlaması gereklidir (Küçüker, Hıdıroğlu ve Şener, 2013). Hasta eğitimi, kalp hastalığı olan hastaların yönetiminde önemli bir bileşendir ve hemşire/ebeler bu alana giderek daha fazla dahil olmaktadır. Eğitim süreci genellikle hastaneye kabul sırasında başlar, ancak ayakta tedavi ortamında devam etmelidir. Hemşire/ebelerin, bireye verilen eğitimin gerekliliklerini ve düzeyini değerlendirebilme becerisine sahip olmaları gerekir. Verilen eğitimin genel etkinliğini artırmak için yeni materyal ve yöntemlerin etkisinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Gebe bu gelişim ve değerlendirmede aktif rol almalıdır. Hemşire/ebenin kardiyak bakımda, hasta ve hasta yakınlarının eğitiminde, medikal tedavinin uygulanmasında, semptom yönetiminde ve hasta değerlendirmesi gibi sorumluluklarını yerine getirmede donanımlı olması gerekir. Bu, ileri düzey uygulama için optimal deneyim, eğitim ve öğretim gerektirir (Strömberg, 2002)

EKG çekimi ve hastanın monitörize edilmesi daha çok hemşire/ebeler tarafından gerçekleştirildiğinden riskli olayları ilk fark eden sağlık ekip üyeleri hemşire/ebeler olmaktadır. Bu nedenle hemşire/ebelere acil kalp hastalıklarına ilişkin semptomların erken tanınması, acil girişimlerin uygulanması/malzeme ve ilaç hazırlığında ciddi sorumluluklar yüklemektedir (Doğan ve Mele, 2012).

Sonuç

Gebelikte oluşan ritim bozukluklarının yönetiminde hemşire/ebelerin sağlık ekip üyeleri içerisinde profesyonel bir meslek dalı olarak yeterli bilgi ve donanıma sahip olmaları ve etkili bakım sunmaları oldukça önemlidir. Maternal kardiyak aritmilerin optimal yönetimi, spesifik aritminin tanımlanmasını, komorbid durumların teşhisini ve uygun müdahaleyi içerir. Sonuçları optimize etmek için özellikle ilaçların ve prosedürlerin hem anne hem de fetüs üzerindeki etkilerine önem verilmesi gerekmektedir. Aritmi gelişen gebeleri değerlendirmede sistematik bir yaklaşımın kullanılması, multidisipliner ekip çalışmasının olması, tedavi planlarının yeterli kullanımı ve hastaya bütüncül bir yaklaşımla bakım verilmesi, hem annenin hem de fetüsün sağlığını korumada oldukça önemlidir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Yazar Katkıları: Fikir: AÇ; Tasarım/Dizayn: AÇ, GT; Denetleme: AÇ, GT; Veri toplanması ve/veya işleme: AÇ; Analiz ve/veya yorum: AÇ, GT; Yazıyı yazan: AÇ

Hakem Değerlendirmesi: İç/Dış bağımsız.

Kaynaklar

- Adamson, D. L., & Nelson-Piercy C. (2002). Managing Palpitations and Arrhythmias During Pregnancy. *Heart*, 93, 1630-1636. <https://doi.org/10.1136/hrt.2006.098822>.
- Blomström-Lundqvist, C., Scheinman, M. M., Aliot, E. M., Alpert, J. S., Calkins, A. J., Cammet, H., ..., Trappe, H. J. (2003). ACC/AHA/ESC Guidelines for the Management of Patients With Supraventricular Arrhythmias Executive Summary. *JACC*, 42, 1493-1531. <https://doi.org/10.1016/j.jacc.2003.08.013>.
- Carruth, J. E., Mivis, S. B., Brogan, D. R., & Wenger, N. K. (1981). The electrocardiogram in normal pregnancy. *Am Heart J*, 102(6), 1075-8. [https://doi.org/10.1016/0002-8703\(81\)90497-x](https://doi.org/10.1016/0002-8703(81)90497-x).
- Doğan, H. D., & Mele, M. (2012). Hemşirelerin Acil Kalp Hastalıklarında Görülen, EKG Bulgularını Tanıyabilme ve Uygun Tedavi Yaklaşımlarını Değerlendirebilme Düzeylerinin Tespiti. *Türk Kardiyol Dern Kardiyovasküler Hemşirelik Dergisi*, 1-10. <https://doi.org/10.5543/khd.2012.007>.
- Gomez Flores, J. R., & Marquez, M. F. (2007). Arrhythmias in pregnancy. How and when to treat? *Arch Cardiol Mex*, 77(2), 2-31. PMID: 17972373
- Hidaka N., Chiba, Y., Kurita, T., Satoh, S., & Nakano, H. (2006). Is intrapartum temporary pacing required for women with complete atrioventricular block? An analysis of seven cases. *An International Journal of Obstetrics & Gynaecology*, 113(5), 605-607.
- Kloeck, W., Cummins, R. O., Chamberlain, D., Bossaert, L., Callanan, V., Carli, P., ..., Steen, P. (1997). Special resuscitation situations: an advisory statement from the International Liaison Committee on Resuscitation. *Circulation*, 95(8), 2196-2210.
- Küçükler, A., Hidiroğlu, M., & Şener, E. (2013). Gebelikte Kalp Hastalıkları ve Kalp Cerrahisi. *The Journal of Gynecology - Obstetrics and Neonatology*, 10(40), 1656-1659.
- McAnulty, J. H. (2012). Arrhythmias in pregnancy. *Cardiol Clin*, 30(3), 425-34. <https://doi.org/10.1016/j.ccl.2012.04.002>. PMID: 22813367.
- Michaelson, M., Jonzon, A., & Riesenfeld, T. (1995). Isolated congenital complete atrioventricular block in adult life. A prospective study. *Circulation*, 92, 442-9.
- Peter, A., & Brady, M. B. (2015). Gebelikle İlişkili Aritmilerin Değerlendirilmesi ve Yönetimi. Altay, S. (Ed.), *Mayo Klinik Kardiyoloji* (ss. 307-312). İstanbul Tıp Kitabevi.
- Rich, K. (1999). In hospital Cardiac Arrest: Pre-event Variables and Nursing Response. *Clin Nurse Spec*, 13(3), 147-153.
- Strömberg, A. (2002). Educating nurses and patients to manage heart failure. *Eur J Cardiovasc Nurs*, 1(1), 33-40. [https://doi.org/10.1016/S1474-5151\(01\)00011-1](https://doi.org/10.1016/S1474-5151(01)00011-1).
- Taşkın, L. (2020). *Gebelikte Annenin Fizyolojisi. Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Wolbrette, D. (2003). Treatment of arrhythmias during pregnancy. *Curr Womens Health Rep*, 3(2), 135-9. PMID: 12628083.
- Yapıcı, D., & Azizoğlu, M. (2015). *Aritmiler ve Tedavisi. Kalp ve Anestezi*, Bölüm 19, s.390-402. <http://www.tard.org.tr/akademi/pdf/book/5/19319.pdf>. Erişim Tarihi: 01.01.2022.

ISSN: 2757-6817

Unika Sağlık Bilimleri Dergisi
Unika Journal of Health Sciences

Derleme/ReviewArticle

Liderlik Yaklaşımlarının Sağlık Hizmetlerinde Kalite Üzerine Etkili Çalışan Davranışları ile İlişkisi

The Relationship of Leadership Approaches with Effective Employee Behaviors on Quality in Health Services

Tuğba GÜNGÖR¹, Ülkü POLAT²

Öz: Sağlık kurumunun bireyler tarafından tercih edilmesi, kurumun sektörde rekabet üstünlüğü elde etmesi ve gelecekte varlığını sürdürebilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bireylerin sağlık kurumu tercihini etkileyen en önemli parametrelerden biri ise kurumda sunulan hizmetin kalitesidir. Sektörde rekabet üstünlüğü elde etmek isteyen kurum yöneticilerinin, hizmet kalitesini etkileyebilecek konuların yönetimi ile ilgili stratejiler geliştirmesi gerekmektedir. Hizmet kalitesini etkileyen birçok faktör bulunmakla birlikte, kaliteyi doğrudan etkileyen faktörlerden biri de çalışan davranışlarıdır. Örgütsel bağlılığı ve motivasyonu yüksek, yaptığı işten doyum sağlayan çalışanların daha iyi performans sergiledikleri, sundukları hizmet kalitesinin bu değişkenlerden etkilendiği bildirilmektedir. Sağlık kurumu yöneticilerinin sergilediği liderlik davranışları, bir yandan hizmet kalitesinin iyileştirilmesi için ön koşul olan hata/olay bildirimlerinin yapılması noktasındaki eğilimleri şekillendirirken öte yandan çalışanların örgütsel bağlılık düzeyleri, motivasyonları, iş doyumları ve performanslarını da etkileyerek yine hizmet kalitesine dolaylı olarak etki etmektedir. Literatürde birçok liderlik tarzından bahsedilmekte, bazı liderlik davranışlarının çalışanları olumlu yönde etkilediği, bazılarının ise olumsuz yönde etkilediği bildirilmektedir. Bu derlemede, liderlik tarzlarının sağlık çalışanları üzerinde, dolayısıyla da sağlık hizmetlerinin kalitesi üzerindeki etkileri güncel literatür eşliğinde incelenmiş ve tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık hizmeti kalitesi, Liderlik, Hemşirelik.

Abstract: The preference of the health institution by individuals is of great importance in terms of obtaining a competitive advantage in the sector and maintaining its existence in the future. One of the most important parameters affecting individuals' choice of health institution is the quality of the service provided in the institution. Institutional managers who want to gain competitive advantage in the sector should develop strategies related to the management of issues that may affect service quality. Although there are many factors that affect service quality, one of the factors that directly affect quality is employee behavior. It is reported that employees with high organizational commitment and motivation, who are satisfied with their work, perform better, and the quality of service they provide is affected by these variables. The leadership behaviors exhibited by health institution managers, on the one hand, shape the trends in making error/incident notifications, which are a prerequisite for improving service quality, on the other hand, they also indirectly affect the service quality by affecting the organizational commitment levels, motivations, job satisfactions and performances of the employees. Many leadership styles are mentioned in the literature, and it is reported that some leadership behaviors affect employees positively, while others affect them negatively. In this review, the effects of leadership styles on health workers and therefore on the quality of health services are examined and discussed in the light of current literature.

Keywords: Quality of healthcare, Leadership, Nursing.

¹Sorumlu Yazar: Öğr. Gör., Karabük Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, ORCID: 0000-0001-8978-1701, tugbagunor@karabuk.edu.tr
Lecturer, Karabük University

²Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0002-4293-1394
Prof. Dr., Gazi University

Giriş

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte kurumlar için rekabet kavramı önemli hale gelmiştir. Sağlık hizmeti sunan kamu kurumları ve özel kurumlar, kar düzeylerini arttırabilmek ve sektörde rekabet üstünlüğü elde edebilmek için sundukları hizmetin kalitesini arttırmak zorundadırlar. Sağlık kurumu yöneticileri, hizmet kalitesini sürekli izlemek ve gerekli iyileştirmeleri yapmak durumundadırlar (Uysal, Keklik, ve Erdem, 2012; Akbıyık ve Korhan, 2017; Demir ve Bağlıoğlu, 2017; Güley ve Kurutkan, 2021; Turali, 2021). Kaliteli sağlık hizmeti sunabilmek için kurum yöneticilerinin kalite göstergelerini/indikatörleri izlemesi, riskleri erken dönemde saptayarak bunlara yönelik önleyici faaliyetler gerçekleştirmeleri, standart süreçten sapma durumlarını (hataları/kazaları) takip etmeleri, hataların nedenlerini analiz ederek gerekli iyileştirmeleri yapmaları gerekmektedir. Hata/olay bildirimlerinin yapılması, nedenlerinin analiz edilebilmesinde en önemli aşamalardan biridir. Suçlu arama kültürünün hakim olduğu kurumlarda çalışanlar, sıklıkla suçu başkasının üzerine atma, durumu örtbas etme gibi yollara başvurabilmektedir. Bu durum ise hata bildirimlerinin yapılmasını, dolayısıyla da hata nedenlerinin analiz edilerek soruna yönelik çözüm üretilmesini imkansız hale getirmektedir. Hata/kaza olması durumunda, “suçlunun kim olduğu” ile değil, “hata/kazanın ortaya çıkmasına neden olan durum” ile ilgilenen, “kişileri cezalandırma” yoluna başvurmak yerine, “hata/kazaya neden olan kök nedeni tespit ederek süreçlerde iyileştirme yapma” yoluna başvurarak çözüm üreten yöneticilerin varlığında, istenmeyen olay/hata/kaza bildirimleri yüksek oranda yapılmaktadır. Böylelikle hataya sebep olan asıl neden tespit edilerek gerekli iyileştirmeler yapılabilmektedir (Ekici, 2013; Ekici, 2016). Kaliteyi iyileştirme ve geliştirme çalışmalarında kurum yöneticilerinin sergilediği liderlik davranışları büyük önem arz etmektedir (Akbıyık ve Akın Korhan, 2017; Seren İntepeler ve Barış, 2018). Otokratik ve iş odaklı davranış sergileyen yöneticilerle çalışan personel, kendini baskı altında hissetmektedir. Bu durum hata/kaza bildirimlerinin yapılmasını güçleştirirken aynı zamanda da çalışanların motivasyonunu ve performansını da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu durumun tersine daha demokratik, çalışanların kararlara katılımını destekleyen, çalışan odaklı davranış sergileyen ve onları güçlendiren yöneticilerle çalışan personel, gerçekleşmesi durumunda hata/olay bildirimlerini rahatlıkla gerçekleştirmekte, yüksek motivasyon ve performansla çalışmaktadır (Ekici, 2013; Ekici, 2016; Mikail ve Çora, 2020). Sağlık hizmetlerinde kaliteyi etkileyen birçok faktör bulunmakla birlikte, çalışanların örgütsel bağlılık düzeyleri, iş tatmini (Küsbeci, 2022), çalışan memnuniyeti (Mikail ve Çora, 2020), kuruma ve yöneticilere karşı duyulan güven, yöneticilerin kurum içinde adaleti sağlaması, çalışanların motivasyonu gibi konuların da hizmet kalitesini doğrudan etkilediği bildirilmektedir (Özko

Kılınç ve Öztürk, 2019). Yöneticilerin liderlik davranışları ise, çalışanların performansını, verimliliğini, iş doyumunu, motivasyonunu ve örgütsel bağlılık düzeyini etkileyerek (Öztürk, Doğuç ve Arıkan, 2017) bu yönüyle de hizmet kalitesine etki etmektedir.

Sağlık Hizmetlerinde Kalite

Kalite kavramı, son zamanlarda hem diğer sektörlerde hem de sağlık sektöründe üzerinde önemle durulan konulardan biridir. Teknolojide ve tıpta yaşanan gelişmeler, yaşam standartlarının yükselmesi gibi faktörler sağlık hizmetlerinden beklenen kalitenin de artmasına neden olmuştur (Turali, 2021; Seren İntepeler ve Değirmenci Öz, 2022). Sağlık hizmetlerinde kalite kavramı, Avedis Donabedian tarafından “hizmet sürecinin bütün kısımlarındaki beklenen kazançlar ve kayıplar dengesi hesaba katıldıktan sonra, hastanın iyilik halinin kapsamlı bir ölçüsünü en üst düzeye çıkarması beklenen hizmet” olarak tanımlanmaktadır (Kaya, Tengilimoğlu, ve Işık, 2013; Güley ve Kurutkan, 2021).

Kurumlar, önceden belirledikleri kalite hedeflerine ulaşmak için süreç içerisinde kalite kontrolü yapmak zorundadır (Turali, 2021). Sağlık kurumları hizmet üreten kurumlardır. Hizmet üreten kurumlarda kalitenin kontrol edilmesi (Ekici, 2013) ve ölçülmesi (Turali, 2021) çok daha zorlu bir süreçtir. Mal üreten kurumlarda, süreç boyunca kalite kontrolü yapılabildiği gibi son kontrol aşamasına gelindiğinde kaliteli olmayan mal ayrılarak piyasaya sunulmayabilirken, hizmet üreten kurumların kaliteli olmadığına karar verdikleri hizmeti sunmaktan vazgeçmeleri mümkün olamamaktadır (Ekici, 2013). Sağlık hizmetlerinde üretim ve tüketim aynı anda gerçekleşir (Yılmaz, Yılmaz ve Orhan, 2021). Dolayısıyla sağlık kurumlarında kalite, hizmet sunumu esnasında ya gerçekleşir ya da gerçekleşmez. Taburculuk aşamasına gelindiğinde sunulan hizmetin kalitesinden memnun kalınmaması durumunda hizmetin geri çekilmesi mümkün olmamaktadır (Ekici, 2013).

Sağlık hizmetlerinde kalite süreçlerinin kontrolü önleyici kontrol, düzeltici kontrol ve son kontrol olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. Önleyici kontrol, kurum içinde hataların gelişimini önleyici nitelik taşımakta, kaliteyi olumsuz etkileyecek durumun öngörülen riskler doğrultusunda henüz ortaya çıkmadan önce engellenmesini kapsamaktadır. Düzeltici kontrol, hatalı uygulamalarla ilgili düzenlemeleri, aynı hatanın tekrar ortaya çıkmaması adına alınacak önlemleri kapsamaktadır. Son kontrol ise hizmet sunumundan sonra, sonuç verilerinden faydalanılarak yapılan kontrolü kapsamaktadır. Son kontrol aşamasında olumlu hasta bakım çıktılarının olması, sunulan hizmetin kalitesini göstermektedir. Bu aşamaların eksiksiz bir şekilde yapılması, sunulan hizmetin kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda sağlık kurumu yöneticilerine büyük roller düşmektedir (Ekici, 2013). Sağlık hizmetlerinde kalite

kavramının uygulamada karşılık bulabilmesi için, bu kavramın öncelikle kurum yöneticileri tarafından benimsenmesi daha sonra çalışanlar tarafından da iş birliği ile desteklenmesi gerekmektedir (Turali, 2021; Seren İntepeler ve Değirmenci Öz, 2022).

Sağlık hizmetlerinde kalitenin, kurum yöneticilerinin yönetsel becerileri ve astlarına karşı sergiledikleri liderlik davranışları ile bağlantılı olduğu bildirilmektedir (Ekici, 2013; Ekici, 2016; Akbıyık ve Akın Korhan, 2017). İçinde bulunduğumuz rekabet koşulları, sektörde varlığını sürdürmek isteyen ve gelecekte hayal ettiği konuma ulaşmak isteyen kurumların, yollarına profesyonel bir yönetici/lider öncülüğünde devam etmesini zorunlu kılmaktadır. Profesyonel yöneticiler, çalıştıkları kurumu kendi şirketiymiş gibi benimseyen, girişimcinin alacağı tüm riskleri üstlenen ve yaptığı işlerin karşılığında para kazanan kişilerdir (Ekici, 2017). Kurumların yönetsel beceriye sahip olmayan kişiler tarafından yönetilmesi, kuruma fayda sağlamak yerine zarar vermektedir. Bu nedenle sağlık kurumlarının yönetsel becerisi olmayan yöneticiler yerine profesyonel yöneticiler tarafından yönetilmesi büyük önem taşımaktadır (Seren İntepeler ve Değirmenci Öz, 2022).

Liderlik

Liderlik, bir kişinin bir grubu kişisel amaçlar veya grup amaçları doğrultusunda harekete geçirme süreci olarak tanımlanmaktadır (Uysal vd., 2012; Hersey, Blanchard ve Johnson, 2013). Liderlikle ilgili kuramlar genel olarak; liderin özellikleri yaklaşımı, davranışsal liderlik yaklaşımları, durumsal liderlik yaklaşımları ve çağdaş liderlik yaklaşımları şeklinde sınıflandırılmaktadır (Gün ve Aslan, 2018). Liderlik, geçmişten günümüze araştırılan, üzerinde durulan kavramlardan biridir. Liderlikle ilgili ilk çalışmalar, lideri lider olmayanlardan ayıran özelliklerin ne olduğu sorusuna dayanmaktadır. Bu bağlamda liderlik kavramıyla ilgili olarak ortaya atılan ilk teori liderin özellikler teorisi olmuştur (Yılmaz ve Kantek, 2016; Ekici, 2017; Öztürk vd., 2017). Liderin özellikleri yaklaşımında liderleri diğerlerinden ayıran özellikler sınıflandırılmaya çalışılmış ancak konuyla ilgili çalışma yapanların dahi ortak evrensel özelliklerden bahsedemediği görülmüştür. Bu sonuç özellikler teorisinin eleştirilmesine neden olmuştur. Daha sonraki süreçte ise liderlik kavramının yalnızca lider ile ilişkili bir kavram olmadığı, karşılıklı bir ilişkiye dayandığı görüşü benimsenmeye başlanmıştır. Bu görüşün benimsenmesiyle birlikte davranışsal liderlik yaklaşımları üzerine yapılan çalışmalar hız kazanmıştır. Davranışsal liderlik yaklaşımları, liderin sahip olduğu özelliklerden ziyade takipçilerine karşı sergilediği davranışlara odaklanmış, hangi liderlik davranışının etkili olduğunu belirlemeye çalışmıştır (Ekici, 2017; Öztürk vd., 2017; Duygulu ve Başaran Açıl, 2022). Davranışsal liderlik yaklaşımlarına göre liderin davranışları; otokratik, demokratik ve

serbestlik tanıyan liderlik tarzı olmak üzere üç grupta incelenmektedir (Marquis ve Huston, 2015). Ohio State Üniversitesi araştırmaları ise lider davranışlarını görev odaklı ve iş odaklı olmak üzere iki boyutta ele almaktadır (Duygulu ve Başaran Açıl, 2022). Her zaman her koşulda etkili bir liderlik davranışının olamayacağı fark edilmesiyle birlikte durumsal liderlik yaklaşımları kavramı gündeme gelmiştir. Yönetim biliminde sistem yaklaşımının gelişmesiyle birlikte “çevre ve durumsal koşulların yönetimde ve liderlik süreçlerinde dikkate alınması gereken önemli etmenler olduğu anlaşılmıştır. Durumsal liderlik yaklaşımları, içinde bulunulan durum ve koşulların, liderin takipçilerine karşı sergileyeceği davranış üzerinde etkili olduğunu savunmaktadır (Yılmaz ve Kantek, 2016; Ekici, 2017; Duygulu ve Başaran Açıl, 2022).

Günümüze kadar gelen süreçte gelişen teknoloji ve değişen insan yapısı nedeniyle liderlik kavramı da değişmiş ve gelişmiştir. Çağdaş liderlik yaklaşımları, insana önem veren, önceliği insan kaynağı olan liderlik davranışlarının günümüzde daha etkili olacağı görüşüne dayanmaktadır. Günümüz liderlerinin daha insan odaklı, değişimi destekleyen, vizyon sahibi, dönüşüm odaklı, etik ilkelere önem veren ve çalışanların işlerini kolaylaştırıcı bir yapıya sahip olması gerekmektedir (Ekici, 2017; Duygulu ve Başaran Açıl, 2022). Literatürde yer alan çağdaş liderlik yaklaşımlarından bazıları; etkileşimci (transaksiyonel), dönüşümcü (transformasyonel), otantik, özgün, stratejik, quantum, bütüncü ve hizmetkar liderliktir (Duygulu, 2014; Duygulu ve Başaran Açıl, 2022).

Literatürde liderlik tiplerini otokratik liderlik, demokratik liderlik, katılımcı liderlik, liberal (serbesiyetçi) liderlik, karizmatik liderlik, babacan (paternalist) liderlik, dönüşümcü (transformasyonel) liderlik ve işlemsel (transaksiyonel) liderlik şeklinde sınıflandıran kaynaklar da bulunmaktadır (Uysal vd., 2012).

Literatürde bazı yönetici tarzları ve davranışlarından da söz edilmektedir. İşlere karışmayan (laissez faire) yönetici, pasif (istisnalar hariç) yönetici, hata arayan yönetici, transaksiyonel yönetici, çalışana değer veren yönetici, kurumsal öğrenmeyi destekleyen yönetici, transformasyonel (vizyon sahibi) lider yönetici ve karizmatik lider yönetici bunlardan bazılarıdır (Ekici, 2017).

Sağlık insan gücünün büyük bir bölümünü oluşturan hemşireler, hizmet kalitesini etkileyen önemli bir etkiye sahiptir. Hemşirelerin etkili liderlik davranışları sergilemesinin hizmet kalitesine olumlu şekilde yansıtacağı bildirilmektedir (Seren İntepeler ve Barış, 2018).

Sağlık Kurumlarında Kalite – Liderlik İlişkisi

Literatürde, çalışanlarla ilgili sağlık hizmeti kalitesine etki eden kavramlardan en çok vurgu yapılanların; iş doyumunu, motivasyonu, performans ve örgütsel bağlılık kavramları olduğu bildirilmektedir (Seren İntepeler ve Barış, 2018; Altuntaş, Ünalı Baydın ve Kardaş, 2022; Tatar Baykal, Çelik Durmuş ve Aydemir Gedük, 2022). İş doyumunu ve motivasyonu yüksek olan çalışan hemşirelerin, performanslarının ve örgütsel bağlılık düzeylerinin daha yüksek olduğu, personel devir oranlarının düşük olduğu, bu durumun bakım kalitesine olumlu şekilde yansıdığı bildirilmektedir (Brewer, Kovner, ve Greene, 2012; Laschinger ve Fida, 2014). Ayrıca yönetici hemşirelerin liderlik tarzlarının, hemşirelerin iş doyumunu ve motivasyonu üzerinde etkili olduğu, örgütsel bağlılıklarını geliştirmeye katkı sağladığı (Gülkaya, 2012; Altuntaş vd., 2022), performans ve verimliliklerini etkilediği de bildirilmektedir (Öztürk vd., 2017).

Dönüşümcü liderlik tarzını benimseyen liderlerin, kararlara katılımı destekleme ve yetkilerini devretme yoluyla, takipçilerinin özgüvenini arttırmakta olduğu, buna bağlı olarak da çalışanların iş memnuniyeti, performans ve örgütsel bağlılık düzeylerinin arttığı bildirilmektedir (Lavoie-Tremblay, Fernet, ve Lavigne, 2016; Wang, Chontawan ve Nantsupawat, 2012; Abdelhafız, Alloubani ve Almatari, 2016). Wong, Cummings ve Ducharme (2013), da yaptıkları çalışmanın sonucunda, dönüşümcü liderlik tarzının çalışanların devir hızını azalttığını bildirmişlerdir.

Filiz (2020), sağlık kurumlarında liderlik tarzı ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki ile ilgili Türkiye’de yapmış olduğu meta analiz çalışmasında, dönüşümcü liderlik tarzının, çalışanların örgütsel bağlılıkları üzerinde pozitif etkili olan ve en çok ön plana çıkan liderlik tarzı olduğunu bildirmiştir. Ayrıca lider-üye etkileşiminin de çalışanların örgütsel bağlılığı üzerinde etkili olduğuna dikkat çekmiştir (Filiz, 2020). Etkileşimci liderlik tarzı ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik olarak yapılmış çalışmaların büyük çoğunluğu iki kavram arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu bildirmektedir (Parseyhan, 2014; Akyurt, Alparıslan ve Oktar 2015; Sayan, 2018). Bununla birlikte etkileşimci liderlik tarzı ile örgütsel bağlılık arasında ilişki bulunmadığını bildiren çalışmalar da bulunmaktadır (Kırkpınar ve İşcan, 2018). Literatürde, dönüşümcü liderliğin etkileşimci liderliğe göre klinik çıktılar açısından daha olumlu sonuçlara neden olduğu (Akbıyık ve Akın Korhan, 2017) ancak tek başına her koşulda aynı başarıyı sağlayamayacağı, etkili bir liderlik uygulamasının ancak her iki liderlik davranışının dengelenmesi sayesinde elde edilebileceği de bildirilmektedir (Seren İntepeler ve Barış, 2018). Etkileşimci ve dönüşümcü liderlik tarzının benimsenmesinin hemşirelerin iş

doyumunu ve motivasyonunu olumlu yönde etkilediği, işten ayrılma niyetinin azalmasına ve sağlık hizmetlerinde kalitenin artmasına katkıda bulunduğu bildirilmektedir (Seren İntepeler ve Barış, 2018).

Araçsal liderlik (Akyurt vd., 2015), demokratik liderlik, otokratik liderlik (Bayyurt ve Kılıç, 2017) ve serbest bırakıcı liderlik davranışı (Çakınberk ve Demirel, 2010) ile örgütsel bağlılık arasında pozitif yönlü ilişki bulunduğu bildirilmektedir. Sayan (2018), ise serbest bırakıcı liderlik davranışının örgütsel bağlılığı olumsuz yönde etkilediğini, babacan liderlik ile örgütsel bağlılık arasında pozitif yönlü ilişki bulunduğunu bildirmiştir.

Hizmetkar liderlik ile ilgili yapılan çalışmalarda, hizmetkar liderlik özelliklerinin hemşirelerde çalışan performansını arttırdığı (Özer, 2019), hemşirelerin iş yerinde kalma niyeti ve motivasyonları üzerinde olumlu etkiye neden olduğu (Huang, 2016), hemşire liderlerin hizmetkar liderlik özellikleri ile takipçilerin güçlendirme algısı arasında ilişki bulunduğu (Hall, 2016), sağlık çalışanlarında lider-üye etkileşimi (Uğurluoğlu, Köse ve Köse 2015; Hanse, Harlin, Jarebrant, Ulin ve Winkel 2016) ve örgütsel güven düzeyini arttırdığı (Uğurluoğlu vd., 2015; Kurnaz, 2016), memnuniyet (McCann, Graves ve Cox 2014; Demirel, 2017) ve iş tatminini arttırdığı (Demirel, 2017), örgütsel bağlılık düzeyini arttırdığı (Park ve Hwang, 2015; Örgev ve Sütü, 2018) bildirilmektedir.

Türkiye’de yapılan bazı çalışmalarda, lider-üye etkileşiminin, hemşirelerin tükenmişlik düzeylerini negatif yönde etkilediği (Uğurluoğlu, Şantaş ve Demirgil, 2013), sağlık çalışanlarının örgütsel vatandaşlık davranışı sergilemeleri üzerine olumlu etkileri olduğu (Ürek, 2015), Moğolistan’da yapılan bir çalışmada ise lider-üye etkileşimi ile hemşirelerin performansı arasında pozitif yönlü ilişki bulunduğu bildirilmiştir (Yadmaa, 2020).

Sağlık çalışanlarının motivasyonları ile algıladıkları liderlik arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada, liderlik; demokratik lider, otokratik lider, tam serbeslik sağlayan lider, bilgilendirici lider olmak üzere dört alt boyutta ele alınmış ve her bir boyutun motivasyon ile pozitif yönde ilişkili olduğunu bildirilmiştir (Şeker, 2021).

Demokratik, katılımcı, otokratik, karizmatik, liberal, paternalist, işlemsel ve dönüşümcü liderlik algılarının iş üretkenliği ile ilişkisinin incelendiği bir çalışmada; dönüşümcü ve paternalist liderlik tiplerinin iş üretkenliğini arttırdığı, otokratik, liberal ve karizmatik liderlik tiplerinin iş üretkenliğini azalttığı, katılımcı, demokratik ve işlemsel liderlik tiplerinin ise iş üretkenliği ile ilişkili bulunmadığı bildirilmiştir (Uysal vd., 2012).

Sağlık kurumlarında transformasyonel liderlik davranışlarının iş doyumu ile ilişkisinin incelendiği bir meta analiz çalışmasında transformasyonel liderliğin iş doyumu üzerine pozitif yönlü güçlü bir etkiye sahip olduğu bildirilmiştir (Yiğit ve Alaoğlu, 2021).

Sonuç

Literatürde, yapılan çalışmaların sonuçları değerlendirildiğinde; dönüştürücü ve etkileşimci liderlik tarzlarının, lider üye etkileşiminin, transformasyonel liderlik tarzının, demokratik, katılımcı ve paternalist (babacan) liderlik tarzlarının genel olarak çalışan davranışları ile ilişkili olduğu ve çalışanların davranışlarını olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Hizmetkar liderlik kavramı da yine çalışan davranışlarına olumlu şekilde yansıyan bir liderlik tarzı olarak göze çarpmaktadır. Çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerinin, iş doyumu ve motivasyonlarının yüksek olmasının iyi bir performans göstermeleri ile sonuçlandığı bilinmektedir. Tüm bu olumlu çalışan davranışlarının, hizmet kalitesine olumlu yansımalarının olacağı aşikardır. Liderlik davranışları ile sağlık hizmetlerinin kalitesi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar değerlendirildiğinde, çoğunlukla iki kavram arasındaki ilişkinin direkt ele alınmadığı görülmektedir. Çalışmaların büyük çoğunluğunda, liderlik davranışlarının hizmet kalitesi ile ilişkisi; liderin sergilediği yaklaşımın çalışan davranışlarına, çalışan davranışlarının da hizmet kalitesine etki ettiği vurgusu yapılarak dolaylı yoldan ele alınmıştır. Liderlik davranışlarının klinik çıktılar ve hizmet kalitesi ile ilişkisinin doğrudan incelendiği çalışmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Literatüre sağlayacağı büyük katkı nedeniyle bu kapsamdaki çalışmaların artırılması önerilebilir. Sağlık kurumu yöneticileri, sektörde rakiplerine karşı üstünlük elde etmek istiyorlarsa kurumun hizmet kalitesini arttıracak yönde girişimlerde bulunmalıdırlar. Bu girişimlerin en önemlilerinden bir tanesi de sergiledikleri liderlik davranışlarını, çalışan davranışlarını olumlu yönde etkileyecek şekilde dizayn etmeleridir. Sağlık kurumu yöneticileri, kendilerini liderlik becerileri açısından geliştirmeli, çalışanları olumsuz yönde etkileyen otoriter, baskıcı ya da tamamen serbest bırakıcı liderlik davranışlarından kaçınmalıdırlar.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Yazar Katkıları: Fikir: ÜP, TG; Tasarım/ Dizayn: TG, ÜP; Denetleme: TG, ÜP; Veri toplanması ve/veya işleme: TG, Analiz ve/veya yorum: TG, ÜP; Yazıyı yazan: TG

Hakem Değerlendirmesi: İç/Dış bağımsız.

Kaynaklar

- Abdelhafiz, I. M., Alloubani, A. M., & Almatari, M. (2016). Impact of leadership styles adopted by head nurses on job satisfaction: a comparative study between governmental and private hospitals in Jordan. *J Nurs Manag*, 24(3), 384–392. <https://doi.org/10.1111/jonm.12333>
- Akbiyik, A., & Korhan, E. A. (2017). Hasta Bakım Sonuçlarında Kilit Nokta: Hemşirelik Hizmetleri Yönetiminde Liderlik. *Türkiye Klinikleri Dergisi*, 9(3), 239-244.
- Akyurt, N., Alparlan, A. M., & Oktar, Ö. F. (2015). Sağlık Çalışanlarında Liderlik Tarzları-İş Tatmini-Örgütsel Bağlılık Modeli. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 6(13), 50-61.
- Altuntaş, S., Ünalı Baydın, N., & Kardeş, A. (2022). Güdüleme ve iş doyumunu. Tatar Baykal, Ü., Ercan Türkmen, E. (Ed.), *Hemşirelikte Yönetim* (ss 429-458). Akademi Basın ve Yayıncılık.
- Bayyurt, N., & Kılıç, C. H. (2017). Liderlik tarzının örgüt bağlılığına etkisi: bir hastane araştırması. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 1-13.
- Brewer, C. S., Kovner, C. T., Greene, W., Tukow-Shuser, M., & Djukic, M. (2012). Predictors of actual turnover in a national sample of newly licensed registered nurses employed in hospitals. *J Adv Nurs*, 68, 521-538. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2011.05753.x>
- Çakınberk, A., & Demirel, E. T. (2010). Örgütsel bağlılığın belirleyicisi olarak liderlik: sağlık çalışanları örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 103-119.
- Demir, Ö., & Bağhoğlu, A. (2017). Sağlık kurumlarında kurumsal imaj sürecinde lider yöneticilik. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(2), 1-26.
- Demirel, S. (2017). *Hastanelerde hizmetkâr liderliğin çalışanların iş tatminleri üzerine olan etkilerinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Arel Üniversitesi.
- Duygulu, S. (2014). Önderlik. Tatar Baykal, Ü., Ercan Türkmen, E. (Ed.), *Hemşirelik Hizmetleri Yönetimi* (ss 123-144). Akademi Basın ve Yayıncılık.
- Duygulu, S., & Başaran Açıl, S. (2022). Önderlik (Güç, Otorite ve Etkileme). Tatar Baykal, Ü., Ercan Türkmen, E. (Ed.), *Hemşirelikte Yönetim* (ss 151-182). Akademi Basın ve Yayıncılık.
- Ekici, D. (2013). *Sağlık hizmetinde toplam kalite yönetimi*. Ankara: SİM Matbaacılık Ltd. Şti.
- Ekici, D. (2016). *Sağlık hizmetinde yönetsel sorunların analizi*. Ankara: SİM Matbaacılık Ltd. Şti.
- Ekici, D. (2017). *Sağlık bakım hizmetinin yönetimi*. Ankara: SİM Matbaacılık Ltd. Şti.
- Filiz, M. (2020). Sağlık kurumlarında liderlik tarzı ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların sistematik derlemesi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(20), 276-296.
- Güley, A. Ö., & Kurutkan, M. N. (2021). Sağlık hizmetlerinde kalite kavramının bibliyometrik analizi: çalışmalar ve eğilimler. *Journal of Innovative Healthcare Practices*, 2(1), 1-22.
- Gülkaya, G. (2012). *Servis sorumlu hemşirelerinin transformasyonel liderlik davranışları ve birlikte çalıştıkları hemşirelerin motivasyon durumları* [Yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Gün, İ., & Aslan, Ö. (2018). Liderlik kuramları ve sağlık işletmelerinde liderlik. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 5(3), 217-226.
- Hall, H. H. (2016). *An exploration of the relationship between servant leadership characteristics of nurse leaders and the perception of empowerment among their followers* [Doctoral Dissertation]. Indiana Wesleyan University.
- Hanse, J. J., Harlin, U., Jarebrant, C., Ulin, K., & Winkel, J. (2016). The impact of servant leadership dimensions on leader-member exchange among health care professionals. *J Nurs Manag*, 24(2), 228–234. <https://doi.org/10.1111/jonm.12304>
- Huang, P. C. (2016). *The study on influences of servant-leadership and motivation on nurses' intention to say* [Doctoral Dissertation]. University of Suffolk.
- Hersey, P., Blanchard, K.H., & Johnson, D. E. (2013). *Management of organizational behavior: leading human resources*. Pearson.
- Kaya, S. (Ed.). (2013). *Sağlık kurumlarında kalite yönetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Kırkpınar, S., & İşcan, Ö. F. (2018). Liderlik tarzlarının iş tatmini ve örgütsel bağlılığa etkileri. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 21(1), 65-85.
- Kurnaz, G. (2016). *Hizmetkâr liderlik ile örgütsel güven ilişkisi üzerine bir araştırma* [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Küsbeci, P. (2022). Sağlık sektörü çalışanlarının iş tatminlerine yönelik literatür incelemesi. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 50-64.
- Laschinger, H. K. S., & Fida, R. (2014). New Nurses burnout and workplace wellbeing: the influence of authentic leadership and psychological capital. *Burnout Research*, 1, 19-28. <https://doi.org/10.1016/j.burn.2014.03.002>

- Lavoie-Tremblay, M., Fernet, C., Lavigne, G. L., & Austin, S. (2016). Transformational and abusive leadership practices: impacts on novice nurses quality of care and intention to leave. *J Adv Nurs*, 72, 582-592. <https://doi.org/10.1111/jan.12860>
- Marquis, B. L., & Huston, C. J. (2015). *Leadership roles and management functions in nursing theory & applications*. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
- McCann, J. T., Graves, D., & Cox, L. (2014). Servant leadership, employee satisfaction, and organizational performance in rural community hospitals. *International Journal of Business and Management*, 9(10), 28-38. <https://doi.org/10.5539/ijbm.v9n10p28>
- Mikail, E. H., & Çora, H. (2020). Örgüt ikliminin özel sağlık sektöründe hizmet kalitesi üzerine yansımalarına ilişkin bir çalışma. *Turkish Studies*, 15(1), 481-498. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.39507>
- Örgev, C., & Sütü, E. S. (2018). Sağlık çalışanlarının hizmetkar liderlik algılarının örgüt iklimi ve örgütsel bağlılık üzerine etkileri: Bir kamu hastanesi örneği. *Sağlık Akademisyenler Dergisi*, 5(1), 47-53.
- Özer, Ö. (2019). Hemşirelerde hizmetkâr liderlik ve çalışan performansının incelenmesi. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 6(1), 105-112.
- Özkol Kılınç, K., & Öztürk, H. (2019, Mart, 7-10). *Hemşirelikte hizmetkâr liderlik* [Sözlü sunum]. IV. Uluslararası Kültür Sempozyumları: Uluslararası Sağlık, Toplum ve Kültür Sempozyumu, Amasya, Türkiye.
- Öztürk, Z., Doğuç, E., & Arıkan, G. (2017). Sağlık çalışanları tarafından algılanan durumsal liderlik stilleri (Ankara'da bir özel hastane örneği). *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3(3), 80-96.
- Park, M. H., & Hwang, C. J. (2015). Relationship between servant leadership of nurse managers and positive thinking and organizational commitment of nurses. *Korean Comp Gov Rev*, 19(1), 49-77.
- Parseyhan, B. G. (2014). *Etkileşimci ve dönüşümcü liderlik davranışları ile örgütsel bağlılık ilişkisinde örgüt kültürünün rolü: sağlık kuruluşunda bir uygulama* [Doktora tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Sayan, İ. (2018). *Kurumsal liderlik tarzlarını algılamanın örgütsel bağlılık ve vatandaşlığa etkisinde çalışanların motivasyon seviyelerinin rolü ve bir araştırma* [Doktora tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Seren İntepeler, Ş., & Barış, V. K. (2018). Dönüşümcü ve etkileşimci lider-izleyen ilişkilerinin hemşirelik ve sağlık hizmetlerine etkisi. *ACU Sağlık Bil. Dergisi*, 9(2), 97-104.
- Seren İntepeler, Ş., & Değirmenci Öz, S. (2022). Kalite yönetimi. Tatar Baykal, Ü., Ercan Türkmen, E. (Ed.), *Hemşirelikte Yönetim* (ss 243-266). Akademi Basın ve Yayıncılık.
- Şeker, T. N. (2021). *Sağlık kurumlarında liderlik kavramının çalışan motivasyonu üzerindeki etkileri: bir tıp merkeziile bir zincir hastanede uygulanan bir alan araştırması* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Medipol Üniversitesi.
- Tatar Baykal, Ü., Çelik Durmuş, E., Aydemir Gedük, E., Akkaya, G., & Timuçin, A. (2022). Başarım değerlendirme. Tatar Baykal, Ü., Ercan Türkmen, E. (Ed.), *Hemşirelikte Yönetim* (ss 371-398). Akademi Basın ve Yayıncılık.
- Turali, Y. (2021). *Bir özel hastanede çalışan hemşirelerin kalite yönetimi konusundaki bilgi tutum ve davranışları* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Medipol Üniversitesi.
- Uğurluoğlu, Ö., Şantaş, F., & Demirel, B. (2013). Lider-üye etkileşimi ve tükenmişlik ilişkisi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 16(1), 1-21.
- Uğurluoğlu, Ö., Köse, S. D., & Köse, T. (2015). Sağlık çalışanlarının hizmetkâr liderlik algılarının lider-üye etkileşimi ve örgütsel güven üzerindeki etkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(2), 239-262.
- Uysal, Ş. A., Keklik, B., Erdem, R., & Çelik, R. (2012). Hastane yöneticilerinin liderlik özellikleri ile çalışanların iş üretkenlik düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 15(1), 25-57.
- Ürek, D. (2015). *Sağlık kurumlarında lider-üye etkileşim düzeyi ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi* [Yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Wang, X., Chontawan, R., & Nantsupawat, R. (2012). Transformational leadership: effect on the job satisfaction of Registered Nurses in a hospital in China. *J Adv Nurs*, 68, 444-451. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2011.05762.x>
- Wong, C. A., Cummings, G. G., & Ducharme, L. (2013). The Relationship between nursing leadership and patient outcomes: a systematic review update. *J Nurs Manag*, 21, 709-724. <https://doi.org/10.1111/jonm.12116>
- Yadmaa, N. (2020). *Lider üye etkileşiminin kariyer memnuniyeti ve bireysel performans üzerindeki etkisi: moğolistan sağlık kurumlarında bir araştırma* [Yüksek lisans tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Yılmaz, H., & Kantek, F. (2016). Türkiye'deki yönetici hemşirelerin liderlik tarzları: literatür inceleme. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 2(3), 110-117.
- Yılmaz, N., Yılmaz, E., & Orhan, R. E. (2021). Sağlık yönetimi öğrencilerinin sağlık hizmetlerinde kalite algısına yönelik bir araştırma. *SDÜ Sağlık Yönetimi Dergisi*, 3(1), 64-78.
- Yiğit, A., & Alaoğlu, M. (2021). Sağlık kurumlarında transformasyonel liderlik davranışlarının personel iş doyumuna etkisi: Bir meta analiz araştırması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 327-347.